

GOSPA OD SNIGA U KONTEKSTU BOLSKE MARIJANSKE POBOŽNOSTI

IVANA VUKOVIĆ
Etnografski muzej Split
Iza Vestibula 4
21 000 Split
ivana@etnografski-muzej-split.hr

UDK 398.33
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno: 16. 2. 2011.

Kazivanja o Gospi od sniga u prvom su redu usmjerena na njezin blagdan, i to uglavnom na zabavnu stranu proslave blagdana. Za razliku od tog Marijinog naslova, prema kazivanjima, u današnjoj je pobožnosti Boljana prisutan lik Gospe od Karmela, čiji je spomendan 16. srpnja i kojoj je posvećena župna crkva, kao i lik Gospe od milosti koji se slavi 5. kolovoza i kojemu je posvećena samostanska crkva. Gospa od milosti je u pobožnosti zajednice zamjenski lik za Gospu od sniga, a katkad ju nazivaju i Velom Gospom – kako su pokazala istraživanja, to bi moglo biti stoga što se u procesiji na blagdan Vele Gospe nosi kip Gospe od milosti.

Ključne riječi: Gospa od sniga, vjerovanja, pučka pobožnost

1. UVOD

Misto je posvećeno Gospi.

Cilj ovoga rada je istražiti štovanje Marije u Bolu na otoku Braču u okviru pučke pobožnosti, s posebnim naglaskom na bolsku zaštitnicu *Gospu od sniga*.

Podaci prikazani u radu rezultat su istraživanja provedenog u Bolu tijekom ljeta 2008. godine. Terenska su istraživanja provedena dvaput, od 28. lipnja do 3. srpnja te od 3. do 7. kolovoza. Tijekom prvog istraživanja korištena je tehnika polustrukturiranog intervjua. Tijekom drugog istraživanja prisustvovala sam proslavi blagdana Gospe od sniga 5. kolovoza 2008. godine u ulozi sudjelujućeg promatrača što mi je omogućilo prikupiti podatke kvalitativno drugačije od onih iz prvoga istraživanja.

S obzirom da je istraživanje provedeno tijekom ljeta, te imajući na umu da je napučenost Bola za turističke sezone višestruko povećana u odnosu na zimsko razdoblje, pokazalo se da doći do

domaćih kazivača koji su spremni razgovarati o istraživanoj temi nije nimalo lako. Mnogi od njih sami navode da su zbog *svakakvog svita* koji turistički posjećuje Bol postali oprezniji pri stupanju u kontakt s nepoznatim ljudima. Osim toga, mnogi kazivači naglašavaju da je većina Boljana ljeti veoma zauzeta gostima koje primaju u svoje apartmane zbog čega im na raspolaganju ostaje malo slobodnoga vremena. Gotovo svi moji kazivači, njih 18, su Boljani uglavnom srednje i starije životne dobi, podjednako osobe ženskog i muškog spola. Imajući na umu da pitanja religioznosti gotovo u pravilu zadiru i u okvire intime, kazivačima sam nadjenula pseudonime koje ću navoditi uz njihova kazivanja.

Nakon što sam im rekla da je moj interes usmjeren na Gospu od sniga, kazivačima je prva asocijacija kojom su započinjali razgovor bila bolska *fjera* koja se održava na spomendan Gospe od sniga (5. kolovoz) što sada, nakon istraživanja, smatram indikativnim. Poslije provedenih istraživanja pokazalo se da pobožnost Gospi od sniga, jednom od Marijinih naslova, velikim dijelom pripada prošlosti zajednice, stoga ne iznenađuje da je društveno-zabavni dio proslave njezina blagdana prva, a u nekim slučajevima i jedina asocijacija mojih kazivača.

S obzirom da sam prethodno bila upoznata s podatkom da se Gospa od sniga u Bolu slavi kao zaštitnica mjesta, može se reći da sam u istraživanje krenula opterećena prethodno stvorenim mišljenjem o njezinoj očekivanoj važnosti u Bolu. Osim toga, znala sam da je u Bolu podignuto više crkava i crkvice posvećenih raznim svecima, zbog čega sam očekivala da Gospa od sniga nije jedina među svecima u pobožnosti ove zajednice, ali sam očekivala da zauzima važno mjesto među njima. Nadalje, moje očekivanje osnaženo je pretraživanjem internetskih stranica o Bolu i Braču koje ističu lik Gospe od sniga¹ kroz spomenutu ulogu zaštitnice mjesta.

Prvi je cilj mojega istraživanja bio propitati vjerovanje u lokalnu zaštitnicu Gospu od sniga, no već se u samome početku pokazalo da ovaj Marijin naslov nije jedini prisutan u pobožnosti bolske zajednice. Naime, kazivači su sami osim Gospe od sniga izdvajali u prvome redu Gospu od Karmela, čiji je spomendan 16. srpnja, te Velu Gospu, koja se slavi 15. kolovoza. Za njih su često u razgovoru rabili sintagmu *mi imamo*, što ukazuje na određenu bliskost i s tim Marijinim naslovima, zbog čega sam istraživanje usmjerila i na njihovo štovanje. S obzirom da u prvi mah nije jasno

¹ Primjerice www.braconline.com.

značenje Marijinih advokacija, tijekom istraživanja se pokazalo da u većini slučajeva nazivi Gospa od Karmela i Vela Gospa ne označuju različite Marijine likove, već predstavljaju štovanje Marije na različite dane u godini. Osim spomenutih Marijinih naziva, kroz kazivanje se provukao još jedan, a to je Gospa od milosti. U pojedinim kazivanjima kazivači su izjednačavali Gospu od sniga s Gospom od milosti, doživljavajući ih kao jedan lik s dva različita naziva (*Sutra [5. kolovoza] je Gospa od sniga. A to je zapravo Gospa od milosti [...] A slavi se ka Gospa od sniga radi tega, ča je to bi pa snig; Vedrana*). Najvjerojatniji razlog tomu je podudaranje u datumu kada se ovi Marijini likovi slave – naime, i Gospa od milosti se slavi 5. kolovoza. No, ponekad je upravo jasno vidljivo da se tu radi o razlikovanju dvaju likova. Zapravo, premda se u daleko većoj mjeri uočava štovanje Marije koju kazivači, iako često dodjeljujući joj različite nazive, poimlju kao jedinstvenu sveticu, tijekom istraživanja pokazalo se da u pojedinim slučajevima na osobnoj razini iza različitih Marijinih naslova stoje različiti likovi, na što ću u radu pokušati ukazati.

U radu sam ponajviše koristila radove Marijane Belaj koji su mi pomogli odrediti značenjski okvir pojma pučka pobožnost. U radu sam se koristila njezinom definicijom (2005) koju smatram najcjelovitijom u odnosu na ostala određenja ovoga pojma u etnološkoj literaturi. Osim toga autorica je nastojala ukazati na izraze pobožnosti prema svecima zaštitnicima (2007), što mi je pomoglo tijekom mojeg istraživanja i prepoznavanja tih izraza u bolskoj pobožnosti. Knjiga Wiliama A. Christiana (1989) posebice mi je pomogla u definiranju i problematiziranju fenomena zavjeta, iako definiciju ne smatram cjelovitom, o čemu govorim u jednome dijelu rada.

Struktura ovoga rada proizašla je uglavnom iz kazivanja grupiranih oko tema koje su kazivači sami izdvajali. Tu u prvom redu mislim na predaju o sniježenju na blagdan Gospe od Sniga u Bolu; procesije na blagdane Gospe od Sniga, Gospe od Karmela i Vele Gospe; molitve, zavjeti i darivanja Gospe; Marijina ukazanja nakon Drugog svjetskog rata, te proslava blagdana Gospe od sniga (kazivanja o proslavi uporedila sam s podacima prikupljenima tijekom mojeg sudjelovanja na njoj, 2008. godine). Bit će prikazane i teme koje su se provlačile kroz sva kazivanja, iako ih kazivači nisu posebice isticali.

1.1. Osnovna polazišta

Budući da se u radu bavim štovanjem Marije, posebno Gospom od sniga kao zaštitnicom mjesta, ovdje ću navesti okvir unutar kojega pojavu promatram te ću naglasiti još neke smjernice u svojem istraživanju.

Štovanje svetaca zaštitnika može se pratiti kroz niz izraza, kao što su:

... razni molitveni oblici i postupci poput svakodnevne molitve, zavjeta ili hodočašća, uporaba blagoslovljenih predmeta i blagoslovi, postupci protiv vremenskih nepogoda i raznovrsnih nedaća; zatim razni likovni i arhitektonski izrazi; razna udruženja, poput bratovština i dr. U oblike štovanja svetaca ubrajaju se i postovi, plaćanje misa, obilasci oltara ili crkve (katkad bosih nogu ili na koljenima), dodirivanje ili ljubljenje svetih likova ili predmeta, paljenje svijeća, darivanje cvijeća, plodova, novca i raznovrsnih predmeta i dr. Štovanje svetaca može biti sadržano i u pričama, pjesmama, izrekama, propisima za gatanje. U vjerničkoj praksi mnogi su od nabrojanih oblika pobožnosti međusobno isprepleteni (Belaj 2007:48-49).

Autorica ukazuje na dvije razine vjerovanja u svece zaštitnike unutar pučke pobožnosti na kojima se može pratiti vjerovanje u svece zaštitnike: razina pobožnosti zajednice i razina osobne pobožnosti (ibid. 74). U ovom radu ću pokušati prikazati izraze pobožnosti bolske zajednice, kao i dijelove pojedinih osobnih pobožnosti prema Mariji.

Pomoć pri određenju pojma pučke pobožnosti potražila sam u domaćoj etnološkoj literaturi. Samo pojedini autori su dali svoje prijedloge definiranja pučke pobožnosti. M. Belaj tako pučku pobožnost određuje kao

ukupnost različitih izvanliturgijskih i neliturgijskih vjerovanja, čina, stavova i stilova kojima se izražava odnos prema svetom a koji su uokvireni određenim povijesnim, kulturnim i društvenim okvirom te su u stalnom prožimanju sa službenom religijom. Oblici pučke pobožnosti često su sačuvani kroz dulje razdoblje. Nositelji pučke pobožnosti su pripadnici svih društvenih skupina (Belaj 2005:11).

Dunja Rihtman-Auguštin (1991:11) u svom radu ukazuje na dva različita polazišta s kojih kreću istraživači pučke pobožnosti: dio njih istraživanje je usmjerio na kolektivno ponašanje kroz kojeg sudi o pobožnosti, dok su drugi svoju pažnju usmjerili na pojedinca i njegov odnos prema svetome. Autorica se priklanja etnolozima koji su pažnju usmjerili na pojedinca kojeg smatra važnim za razumijevanje tog fenomena (Rihtman-Auguštin 1991:11).

S obzirom da je vjerovanje višeznačan fenomen koji se temelji na osobnom iskustvu, te koji sadrži materijalne i nematerijalne elemente, smatram da je neophodno istraživanje posebno usmjeriti na pojedinca koji svojim vjerskim praksama pridaje unutarnje, individualno značenje. Bez poznavanja vrednovanja vjerskih praksi od strane vjernika nemoguće je razumijeti pobožnost kako pojedinca, tako i zajednice.

1.2. Opći podaci o marijanskoj pobožnosti

Marija se u kršćanstvu štuje kao zagovornica, odvjetnica, pomoćnica i zaštitnica ljudi pred Kristom, ona je posrednica milosti. Iako Evanđelje pruža jako malo podataka u Marijinom životu, ona je već od ranokršćanskog doba, od 4. stoljeća ušla u kršćanske dogme, kult i pobožnost (Rebić, ur. 2002:549).

Hiperdulija, unutar kršćanske tradicije kult koji se iskazuje Bogorodici, odobrena je 787. godine na Drugome nicejskom koncilu, kao i likovno prikazivanje Majke Božje. Uz postojeće tri dogme o Mariji, 1950. godine Mariji je dodana dogma o uznesenju na nebo (ibid.), što je ponovno, ovaj puta u 20. st., snažno potaklo razvoj marijanske pučke pobožnosti, kao i rast broja crkava i samostana posvećenih Mariji.

Štovanje Marije prisutno je u Hrvata već od samoga začetka njihova pokršćavanja, o čemu svjedoče crkve posvećene nekom od njezinih naslova (Ostojić 1974:293). Ivan Ostojić nabraja gotovo pedeset marijanskih crkava sagrađenih u ranom srednjem vijeku na području Hrvatske, i to u prvom redu u primorskoj Hrvatskoj, te navodi:

Usporedba s ostalim crkvama iz istog vremena na tom teritoriju dozvoljava nam zaključak da je najviše crkava bilo posvećenih Mariji, više nego ijednom kršćanskom misteriju ili nebeskom zaštitniku (ibid:300).

Iako se u ranom srednjem vijeku Marija javlja titularom mnogih crkava na području primorske Hrvatske, prema tim podacima ne može se suditi o štovanju Marije unutar pučke pobožnosti, ali oni svakako upućuju na Marijinu popularnost tog vremena i prostora. Centralno mjesto barokne pobožnosti predstavlja štovanje Euharistije te pobožnost prema Mariji, kada se otvaraju mnoga marijanska prošteništa te proglašavaju novi marijanski blagdani (Hoško 2001:390). To je vrijeme mijenjanja mnogih Marijinih naslova, koji ju udaljuju od uloge Isusove majke, a ističu je u njezinoj samostalnoj ulozi (ibid).

Iako je sa stajališta Crkve Marija ponuđena kao simbol univerzalnosti, u pučkome vjerovanju Marija se često javlja u različitim naslovima (advokacijama), koje su povezane sa značajnim trenucima Marijina života, sa štovanjima koja podržavaju pojedini redovi, ili pak s određenim lokacijama. Puk svaku advokaciju doživljava kao drukčiji lik s drukčijim značajkama (Christian 1989:47; Belaj 2007:51-52; 59-60).

1.3. Bolske marijanske crkve

Iako se slavi kao lokalna zaštitnica, izrazito je neobično da u Bolu ne postoji crkva čiji je naslovnik Gospa od sniga, niti postoji njezin kip. U vezi s tom zanimljivošću govori kazivač Petar:

Da se našao jedan bogatun, pomorac, i da je na dan Snježne Gospe doživio brodolom i spasio se! U Bolu bi bila crkva Gospe od sniga. Sto posto ti garantiran. Ali vidiš koje predispozicije sve treba imat! Trebalo bi da je na taj dan on plovio i spasio se i rekao Gospi... E, i bio vjernik veliki. I reko Gospi moja, kad dođen u Bol, sagradit ću ti crkvicu Gospe od sniga. Jer si me ti spasila. Gotovo! Pa tako su nastajale crkve!

Mnogi kazivači su iskazali vlastito čuđenje prema pitanju zašto u Bolu Gospi od sniga nije podignuta crkva, ističući vlastitu različitost od mnogih mjesta otoka Brača i djelomice Hvara koja su svojem zaštitniku podignula crkvu. Kazivačica Katija tako kazuje kako je ona do nedavno mislila da je crkva Gospe od Karmela zapravo posvećena Gospi od sniga te navodi da je takav slučaj bio i s mnogim drugim Boljanima.

Premda je u mjestu sagrađeno više crkava posvećenih raznim svecima, prema važnosti u iskazima svih kazivača, Bolom dominiraju dvije crkve: župna crkva Gospe od Karmela, sagrađena 1788. godine, koju mještani nazivaju *molom crikvom*, te crkva dominikanskog samostana Gospe od milosti, sagrađena 1566. godine, takozvana *vela crikva*.

U crkvi Gospe od Karmela nalazi se oltar s njezinim kipom, smještenim iza stakla, što onemogućuje neposredan dodir vjernika i kipa. Nasuprot oltara Gospe od Karmela oltar je s kipom sv. Ante (sv. Antun Padovanski). Desno od ulaza u crkvu smješten je kip sv. Josipa, nasuprot kojega se nalazi kip sv. Petra. Crkva Gospe od milosti, u okviru dominikanskog samostana, s istoimenim glavnim oltarom, nalazi se u izvan središta mjesta. U crkvi je njezin kip na oltaru bratovštine Sv. ružarija, desno od glavnog oltara. Kip je smješten na visini, iza stakla. Lijevi oltar u crkvi, odijeljen orguljama

od glavnog oltara, posvećen je sv. Dominiku. Lijevo od ulaza u crkvu smješten je oltar bratovštine Sv. Nikole, s kipom tog sveca.

Do 60-ih godina 20. st. veću je važnost u proslavama blagdana i liturgiji Župe imala samostanska crkva Gospe od milosti. Do tada je u sastavu samostana bio i župni ured. No, 60-ih je godina 20. st., na inicijativu tadašnjeg župnika, a za Boljane naglo i uz njihovo negodovanje, župni ured premješten u središte mjesta, do sadašnje župne crkve Gospe od Karmela. Svečane mise za vjerske blagdane počinju se održavati u *moloj crkvi*. Time je ujedno samostanska crkva svoju važnost polako prepuštala mjesnoj crkvi. O tome svjedoče i mnogi kazivači, ističući praktične razloge, primjerice:

Pri su se ove glavne funkcije u crkvu igrale sve tamo u velikoj crkvi. A sad ja većinon ovamo radi ljudi, da je bliže (Jure); Starijim ljudima je bilo teško tamo ić [u samostansku crkvu], pa smo se koncentrirali na ovu ovde (Marija).

Fotografija 1: Samostanska crkva Gospe od milosti u Bolu; snimila I. V., 1. srpnja 2007. godine.

Osim tih dviju crkava, iz mnogih je kazivanja razvidan značaj dominikanskog samostana, koji je u Bolu osnovan 1475. godine. Važnost je dominikanaca u tome što su veliki promicatelji čašćenja Marije, posebno u smislu pobožnosti sv. ružarija (krunice). Naime, pobožnost krunice je u 13. st. pokrenuo sv. Dominik, utemeljitelj reda

dominikanaca, a posebno se proširila u puku u 15. st. Dominikanci su također osnivali i kruničarske bratovštine.

Iznimno štovanje Marije od strane dominikanaca tijekom cijele povijesti reda zasigurno je utjecalo i na oblikovanje marijanske pobožnosti u Bolu.

2. JE LI GOSPA OD SNIGA ZAŠTITNICA BOLA?

Već sam u *Uvodu* navela kako je Gospa od sniga zaštitnica Bola. Također sam navela kako je ona prisutna u pobožnosti zajednice, ali nije titular nijedne crkve u Bolu niti ima ikakav prikaz. Stoga, odgovoriti na pitanje iz naslova ovoga poglavlja nije se pokazalo jednostavnim. Uz to, pokušaj odgovora na to pitanje otvorilo je niz drugih pitanja i razmišljanja o opravdanosti nazivanja nekog sveca mjesnim zaštitnikom, barem iz perspektive Bola. Da li se to određenje može provesti na temelju nekih elemenata pobožnosti zajednice? Ako da, koji su to elementi i koliki broj ih se treba uzeti u obzir? Da li je zaštitnik mjesta onaj svetac kojemu se ljudi te zajednice najviše utječu? Treba li vjerovanje u tog sveca biti izraženo u sadašnjosti? Odgovori na ova pitanja jasnije bi odredili pojam „zaštitnik mjesta“.

Podatak da u Bolu nije podignuta crkva lokalnoj zaštitnici Gospi od sniga otvara prostor razmišljanju koliko pobožnost zajednice ovisi o nečemu materijalnom, kao što su kip ili slika određenoga sveca, crkva posvećena tom svecu i sl. Iako se na prvi mah može pomisliti da su materijalni i nematerijalni aspekt pobožnosti neke zajednice međusobno uvjetovani, bolska zajednica je primjer kako neki svetac može živjeti u pobožnosti i bez svojega fizičkog prikaza. Slično je uočila M. Belaj u krivoputskoj pobožnosti gdje su određeni sveci prisutni u pobožnosti zajednice, no nemaju svoje materijalizacije u crkvi ili kakvoj kapeli, a k ovoj još dodaje i *moćnost da neki kip ili slika u crkvi nema kontinuiranog udjela u pobožnosti puka*. Autorica potom ističe kako *te činjenice ukazuju na važnost vjernika samog kao izvora za spoznavanje pobožnosti čiji je on protagonist* (2007:60).

Gospa od sniga nakon provedenih istraživanja ipak nazivam bolskom zaštitnicom. Tome je nekoliko razloga. Gospa od sniga se u Bolu slavi kao mjesna zaštitnica. Njezin spomendan 5. kolovoza kazivači nazivaju *fjera*, što je pokrajinski naziv za crkveni god, blagdan sveca zaštitnika (lat. *patronus*) ili sveca naslovnika (lat. *titulus*) kojemu je posvećena pojedina crkva (Rebić 2002:1043). U tom smislu valja naglasiti da za blagdane Gospe od Karmela i Vele

Gospe kazivači koriste izraz *fešta*. U *Leksikonu ikonografije...* (Badurina, ur. 1979:228) navodi se da je *festum* latinski naziv za blagdan, svetkovinu, praznik, a označuje dan koji je po nečemu izdvojen iz svakidašnjice. Ta izdvojenost se ponajprije očituje u praznovanju, dakle slavljenju objekta blagdana: misterija iz Kristova života ili pojedinog sveca (ibid). Dakle, izraz *fešta* ukazuje na svojstvo prazničnosti, koje nije izravno povezano s blagdanom sveca zaštitnika.

Nadalje, ono što u kontekstu određenja bolske zaštitnice smatram najvažnijim su kazivanja Boljana o poimanju mjesne zaštitnice. Kazivači koji su u razgovorima koristili izraze *zaštitnica* ili *patrona*, uvijek su podrazumijevali Gospu, no razdvojeno, u tri naslova. Petero kazivača Gospu od sniga doživljava zaštitnicom Bola. Troje kazivača, pak, tu ulogu dodjeljuje Gospi od milosti, dok jedna kazivačica smatra da je zaštitnica Bola Gospa od Karmela, te da se bolska *fjera* treba održavati na spomendan Gospe od Karmela. Kazivači koji su na pitanje tko je zaštitnik Bola izdvajali Gospu od milosti, u svojim kazivanjima naglašavaju značenje dominikanskog samostana za bolske vjernike. Osim toga, dvoje od njih Gospu od milosti, za razliku od Gospe od sniga, osim u kontekstu bolske zaštitnice, u kazivanjima uopće ne spominju.

To što je Gospa od milosti često „zamjena“ za lik Gospe od sniga, u prvome je redu posljedica djelovanja dominikanskog samostana u Bolu, a tome osobito pogoduje što se oba blagdana slave na isti datum. Kazivačica Ana kao razlog zašto Gospu od milosti doživljava zaštitnicom mjesta navodi: *Jer njoj je posvećena [samostanska] crkva*; ipak, tijekom kazivanja, pojam *zaštitnica* koristi za Gospu od sniga, koju doživljava bližom od Gospe od milosti: *Ali Gospa od sniga je, ka ono, nešto naše*. Troje kazivača, pričajući o procesiji na blagdan Gospe od sniga, kip Gospe od milosti u samostanskoj crkvi nazivaju Gospom od sniga. Kazivač Petar pak o kipu koji se nosio u procesiji na blagdan Gospe od sniga kazuje da *ne mora bit Gospa od sniga. Nego je bilo ka simbol Gospe od sniga*. Valja dodati i da se kip Gospe od milosti kontekstu procesije na blagdan Vele Gospe naziva Velom Gospom.

Iz kazivanja o poimanju zaštitnika u Bolu razvidno je da Gospa od sniga nije jedini lik kojemu se može pripisati uloga lokalnog zaštitnika. Kazivanja prikazuju supostojanje tri različita Marijina lika u pučkoj pobožnosti bolske zajednice, ali i dominaciju Gospe od sniga u iskazima kazivača u ulozi bolske zaštitnice. Osim toga, kako sam već ranije navela, otok Brač na svojoj službenoj internetskoj

stranici navodi kao bolsku *nebesku zaštitnicu* Gospu od sniga (www.braconline.com, pregledano 23. lipnja 2008. godine).

3. PREDAJA O GOSPI OD SNIGA I ULOGA ČUDA

Gospa od sniga uobičajen je lokalni naziv za ovaj Marijin naslov kojega rabe svi kazivači. Samo pojedini kazivači usporedo s tim nazivom, ali u znatno manjoj mjeri, koriste naziv *Gospa od Snijega* (dvije kazivačice), *Snježna Gospa* (dva kazivača) i *Majka Božja Snježna* (jedna kazivačica).

Gotovo svi kazivači navode kako je Gospa od sniga dobila ime prema neobičnoj pojavi, snijegu koji je pao 5. kolovoza, u ljetnom mjesecu u kojem su visoke temperature uobičajene kao i sušno vrijeme uopće: *A 5. 8. je najvrući dan* (Petar). Dvoje kazivača smještaju tu pojavu na Vidovu goru, primjerice, kazivačica Ana: *Ja sam čula od moga pokojnoga oca, a on je čua od svojih starih da je to davno bilo, da je na dan 5. 8. veliko nevrijeme učinilo. I je pada taj dan na ovoj našoj planini gore, da je bilo sniga*, dok svi ostali kazuju da je snijeg pao u Bolu. Kazivačica Ana dalje govori:

I onda da su se, ovaj, ljudi zavjetovali, Boljani, da će taj dan posvetiti toj Majci Božjoj Snježnoj. Tako da je to učinila neko čudo i da će je uzet za svoju feštu, za svoju fjeru. Tako da su prozvali to Gospa od sniga (...) Ja san čula od starih, a oni su opet od svojih starih, tako da se to prenosilo s kolina na kolino.

Kazivač Petar događaj smješta u 17. stoljeće, dok ostali ne navode vremenski okvir: *To je bilo kad je bilo* (Ivan), ali ističu starinu događaja: *Ko zna u koja doba padao snijeg u sri lita* (Lada); *Dite moje, to ti je stoljećima. Nije to samo 10, 20, 50, 100 godina* (Ina).

Treba napomenuti da većina kazivača drže spomenutu predaju vjerodostojnom, što se najčešće očituje iz pokušaja objašnjenja te pojave: *Ja uvijek govorin – a možda je bilo nekad i u litno doba sniga. Možda se sve to okrenulo. Možda se okriće, a šta ja znan* (Lada); *...kad se ovde slavi, onda je ovde po! Ne bi ga slavili da je pao u Slavoniju, pa da ga mi slavimo* (Jure).

Isto tako treba napomenuti da većina kazivača, bilo samo djelomice, bilo u cijelosti, poznaje predaju o izgradnji bazilike Svete Marije Velike (Santa Maria Maggiore) u Rimu² čije segmente

² Prema predaji, Marija se u noći 3. kolovoza 352. godine ukazala papi Liberiju i rimskom patriciju Ivanu i naredila im da njoj u čast podignu crkvu na mjestu gdje preko noći napada snijeg. Na rimskom brdu Eskvilinu, na mjestu gdje je pao snijeg

možemo prepoznati u predaji u vezi s Gospom od sniga u Bolu. No, kazivači sniježenje u Bolu ne povezuju sa spomenutom predajom o Santa Maria Maggiore.

Predaja o sniježenju tijekom ljeta u Bolu, što se pripisuje djelovanju Gospe od sniga, razlog je, prema kazivanjima, da su Boljani nju odabrali kao svoju zaštitnicu.

Gotovo u svim kazivanjima se naglašava čudesnost tog događaja:

Ona [Gospa od sniga] je napravila čudo (Petar);

To je bilo čudo (Ina);

Čudo da je bilo, snig u sri lita (Tonči).

S obzirom da ne spada u domenu ljudskoga djelovanja, čudo razlikuje čovjeka i sveca, ali ujedno predstavlja i njihovu bliskost:

Čudo uvijek ukazuje na transcendenciju, tj. na sile koje nadilaze redovite snage čovjeka, ukazuju na djelovanje i pristanak nekoga koji je jači od svega ovostranoga, te napokon svjedoče o blizini takvoga čovjeka tim silama. Zato čudo pripada nekako u specifičnu dimenziju svetosti te u štovanju svetaca, koje se upravo odnosi na tu dimenziju, zauzima svoje dužno mjesto (Bajsić 1974: 53).

M. Belaj naglašava da je za etnološko istraživanje govor o čudu važan jer *ukazuje na odnos prema nadnaravnom, svetome, bez obzira uklapa li se ono u okvire kršćanskoga nauka ili ne* (2005:94).

Prema vjerovanju, čudo je manifestacija velike moći djelovanja Gospe od sniga. Kako se čini, upravo vjerovanje u čudesnost događaja povezanog s djelovanjem Gospe od sniga u Bolu važan je razlog i ujedno poticaj na pobožnost prema njoj. Predaja ovdje ima ulogu instrumenta pobožnosti.

4. MARIJA U KAZIVANJIMA

Iz svih kazivanja može se iščitati važnost Marije u bolskoj zajednici te njezin dominantan položaj kojeg ima u odnosu na ostale svece prisutne u bolskoj pobožnosti.³ O Mariji se u kazivanjima priča kao o moćnoj svetici. Kazivačica Lada navodi: *A slušajte, ona [Marija] je i najmoćnija, ako ćemo gledat, jel tako? (...) Pa ona je rodila Isusa. (...) Ona je pored njega se žrtvovala za svih nas, jel*

sam papa je označio granice unutar kojih će se kasnije sagraditi crkva Santa Maria Maggiore.

³ Iako moje istraživanje nije bilo usmjereno na sve svece prisutne u pobožnosti zajednice, kazivači su sami izdvajali sv. Antu te posebno sv. Josipa kao dva sveca kojima se Boljani utječu i kojima su u Bolu posvećene crkvice.

tako? Ova kazivačica Majku Božju doživljava kroz suodnos s ostalim svecima te o njoj kazuje: *Nju najviše volin i nju najviše molin.*

Iako se kazivačica Silvija dvaput zavjetovala sv. Josipu, i iako je uvjereni u njegovu djelovanje u smislu ispunjenja tražene pomoći (čak mi sugerira da u radu napišem *da je bilo uspješno i da svit vjeruje u svetog Josipa*), radi zaštite od uroka za svojeg je malog unuka ušila medaljon Majke Božje, a ne sv. Josipa uz objašnjenje: *Gospa je veća od sv. Osiba.*⁴

O odnosu Vele Gospe i Gospe od sniga govori kazivač Petar: *Samo ime ti govori – Vela Gospa, da je stvarno velika, e. (...) A Gospa od sniga je znaš, manje, e. Manja je.* Iako je rangiranje svetaca ili Marijinih naslova prema moći koja im se pripisuje česta pojava u pučkoj pobožnosti (Belaj 2002/2003:62), kazivač vjerojatno, govoreći o Veloj Gospi, ima na umu važnost najvećeg marijanskog blagdana, Uznesenja Blažene Djevice Marije, a ne Marijin naslov. Isti kazivač dalje razmišlja o važnosti i moći pojedinih svetaca, koristeći sintagmu *rangiranje svetaca*, te navodi: *Gospa je prva, Vela Gospa. Vela Gospa je prva.*

Kazivačica Ana o odnosu Gospe od milosti i Gospe od sniga, koje se obje slave 5. kolovoza, kazuje sljedeće: *Kad bi se htjeli obratit Gospi od sniga, onda kao povezujemo to s tim danom, onda Gospi od milosti.* Kazivačica Gospu od milosti doživljava uvedenom od strane bolskih dominikanaca, i to nakon što su Boljani već dugo slavili Gospu od sniga: *To se tako posli povezalo, tako da su ovoj crkvi dali, odnosno posvetili je Gospi od milosti. Onda to kao bolska fjera, Gospa od milosti – to nekako su spojili.* Ovaj navod u prvom redu prikazuje utjecaj dominikanskog samostana pri poimanju Marijinih naslova u Bolu, te sukladno tome, upućuje na mogući utjecaj i na izraze pobožnosti prema ovim Marijinim advokacijama. Osim toga, iz kazivanja je razvidna uloga Gospe od milosti kao zamjenskog lika za Gospu od sniga, koja se, kako sami kazivači naglašavaju, slavi u Bolu puno dulje nego Gospa od milosti.

Kazivačica Lada ističe da su *Gospe puno različite*, dok drugi kazivač, Jure, o Majci Božjoj razdvojenoj u više likova kazuje:

To je sve jedna Gospa, samo se slavi na više načina. A ča, nije nego jedna Gospa. Samo... Moreš i paprike na jedan način, i na drugi način. Tako i tu Gospu. Gospa od Žalosti, Gospa od milosti, Gospa od Karmela, Gospa od sniga, Vela Gospa, Mala Gospa...

⁴ Iako je sveti Josip najvažniji svetac u pobožnosti ove kazivačice, razvidna je u tom smislu i važnost *Gospe*.

Potonje je kazivanje različito od dosadašnjih kazivanja o Mariji i ujedno bliže Crkvenom učenju o Mariji. Naime, iako joj se pridaju različiti naslovi, kazivač jasno naglašava univerzalnost Marije koja stoji iznad tih naslova.

5. MOLITVE, ZAVJETI I DARIVANJA

Izravnih potvrda o molitvama i zavjetima Gospi od sniga gotovo da nema. Zavjeti Gospi od sniga, iako nepotvrđeni, smješteni su u neodređenu prošlost, i gotovo nije bilo primjera pomišljanja o provođenju tih praksi u sadašnjosti. Na pitanje o molitvama i zavjetima ovoj svetici, vjerojatno njezina uloga zaštitnice Bola navodi ljude na zaključak da je tih pojava zacijelo bilo. Tako petero kazivača drži sasvim vjerojatnim nekadašnje postojanje molitvi i zavjeta Gospi od sniga. Jedan od njih (Tonči) konkretizira nositelje zavjeta na stare pomorske obitelji. Samo kazivačica Ana potvrđuje zavjetovanje Gospi od sniga. Radi se o zavjetu zajednice, odnosno Boljana koji su prisustvovali sniježenju 5. kolovoza *u ono doba* na Vidovoj gori. Sudionici tog događaja su se, kako navodi, zavjetovali da će taj dan posvetiti Gospi od sniga.

Christian zavjet vidi kao tip instrumentalne molitve (molitve kojom vjernik u teškim trenucima života traži od božanstva intervenciju u ovome svijetu) kojom se vjernik obvezuje na neki čin u slučaju pozitivnog ishoda (1989:119-121). Uz zavjet, u instrumentalne molitve prema Christianu spadaju i molitve kojima se vjernik ne obvezuje na neki čin zauzvrat te molitve kojima vjernik zahvaljuje božanstvu u slučaju pozitivnog ishoda molitve. Jasna Čapo naglašava kako Christian dijelom zavjeta vidi samo obveze koje se izvršavaju post interventum, nakon intervencije božanstva, dok darivanje ante interventum ne svrstava u zavjet, zbog čega predlaže razlikovanje dva značenja zavjeta: jedno je poticanje božanstva na djelovanje, drugo je zahvala za njegovo djelovanje (Čapo 1991:23,39). Čitajući dalje njezin tekst, razvidno je da autorica ispunjenje zavjeta vidi u darivanju božanstva, što je nepotpuno shvaćanje zavjeta ako imamo na umu njegov složeni karakter čiji sadržaj i ispunjenje određuje, a značenje pridaje, pojedinac. Istražujući jednu osobnu pobožnost u Čilipima, M. Belaj uočava da kazivačevo

shvaćanje zavjeta, za razliku od Christianova, poprima šire značenje od samoga postupka koji izvodi na spomendan sv. Antuna Padovanskoga. Kako sam već gore navela, u njegov zavjet uključeno je kontemplativno vrijeme koja počinje oko

mjesec dana prije samoga čina te vrijeme nakon čina u kojemu je Matija ispunjen posebnim mirom i mislima o učinjenom (2005:100).

Ako želimo razumjeti pobožne postupke, pa time i zavjet, čini se da je neophodno u centar istraživanja staviti pojedinačnog kazivača, koji u te postupke upisuje svoje vlastito intimno značenje.

Istražujući zavjet u sklopu jedne osobne pobožnosti, Ivan Galić (2008:42) ukazuje na potrebu za redefiniranjem zavjeta. On ističe kako je nužna fleksibilnija definicija koja bi bila otvorena prema ovom izrazito individualiziranom obliku pučke pobožnosti.

Obveze preuzete zavjetom variraju, pa to može biti plaćanje mise, darivanje cvijećem, svijećama, moljenje krunice, odlazak na hodočašće, rezanje kose, nošenje osobita odijela, obilaženje oltara ili crkve, darivanje slike, votiva u obliku dijelova tijela i dr. (Christian 1989:119-121), pri čemu jedan zavjet često obuhvaća više ovih oblika (Belaj 2005:100).

Valja napomenuti da su gotovo svi bolski kazivači na pitanje o zavjetu odmah asocijativno odgovarali o darovima Gospi. Većina kazivača darivanje doživljava neodvojivim dijelom ili pak njegovim najjasnijim određenjem. Dvojica od njih smatraju da darivanje može i ne mora biti dijelom zavjeta. Samo troje kazivača darivanje Gospe doživljava sasvim nepovezanim sa zavjetovanjem. Jedan od ta dva kazivača i jedna kazivačica potvrđuju da ljudi ponekad daruju Mariju *i ako ni potriba*, ako se od nje ne traži nikakva pomoć. Valja napomenuti da kazivačica Lada, jedina od kazivača s kojima sam razgovarala, zavjet poima kao negativan, kao praksu koju bi čovjek trebao izbjegavati. O tome da je bolje ne zavjetovati se kazivačica je čula od starijih Boljana, te smatra da je to zbog mogućnosti da se zavjetom preuzme prevelika obveza koju čovjek ne može ispuniti.

Dodatna otežavajuća okolnost pri razlučivanju zavjetnog čina od običnog izraza pobožnosti leži u već naglašenom karakteru zavjeta. Zavjet je, kako sami kazivači naglašavaju, osoban tj. unutarnji, a ne javni čin: *Ne ideš ti to nekome reć* (Silvija). Njegov značaj i sadržaj se ostvaruje u pojedincu, iako je izvanjski određen okvirom pobožnosti zajednice kojoj taj pojedinac pripada.

Darovi Gospi su dragocjeni, mahom u obliku zlatnog nakita, jer, kako pojašnjava kazivačica Lada, *ona je fina Gospa, ništa drugoga joj je nije moglo darovat, nego samo zlato*. O vrijednosti darova Mariji svjedoči i Ivanovo kazivanje: *Nije to bilo ono kako danas kad kupidu onu tanku kadinu, nego one debele kadine, razumijete, i prstene. To je, to je bilo vrijedno*. Prema navodima

kazivača, ostalo Gospi darovano zlato, kojeg ima jako mnogo, pohranjeno je u samostanu.

Fotografija 2: Vjernici nakon svečane mise na blagdan Gospe od sniga mole ispred oltara Gospe od Karmela u crkvi Gospe od Karmela; snimila I. V., 5. kolovoza 2008. godine.

Fotografija 3: Kip Gospe od Karmela ukrašen zlatom; snimila I. V., 4. kolovoza 2008. godine.

Gospa od Karmela je *nakitana zlatom*, poklonima vjernika, a kazivači navode da je velika količina *zavjetnog zlata* darovanog Gospi od Karmela pohranjena u crkvenom trezoru. Trebalo bi spomenuti i kazivanje mladog Boljanina Milana, koji pomaže župniku oko uređenja crkve i pjeva u crkvenom zboru, a koji potvrđuje mnogobrojna zavjetovanja Gospi od Karmela u sadašnjosti:

...onda napišu zavjet na papirić. I mi to nikad ne otvorimo, jer to je njihova, naravno, stvar. Osobna molitva. To bi nam oni dali, to stavljamo unutra u oltar. ... I to stoji, mi nikad to ne otvorimo, to su osobni zavjeti. Sad je zadnje stigo jedan krasan križ ovako veliki. To je stari križ izrađen u bjelokosti, okolo je zlato, ovako veliki baš. Ali stalno, stalno ljudi donose.

Isti kazivač svjedoči kako je zavjetovanje i darivanje Gospe od Karmela mnogo učestalije od istih činova pobožnosti prema Gospi u samostanskoj crkvi: *A onoj Gospi tamo sad ritko ostave već zlato.*

Tome bi razlog mogao biti sama pozicija crkve (oltara) Gospe od Karmela u centru mjesta i status župne crkve, za razliku od samostanske Gospe od milosti.

Praksa darivanja zlata drugim svecima u pobožnosti zajednice, primjerice sv. Josipu ili sv. Anti, kazivačima nije poznata:

Inače drugi sveci nemaju toga [zlata], samo Gospa, Velika Gospa u veliku crkvu i mala [misli na Gospu od Karmela] isto ima nešto svoga zlata. Ali to većinom Gospe, niko [to ne radi] na primjer svetom Anti. (Lada)

Dvoje kazivača navode kako su poneki Boljani, koji nisu imali nasljednika, darivali Gospi od Karmela zemljište i zlatni nakit, primjerice, kazivačica Lada:

Ova Gospa od Karmela, i ona ima kadene. To su ljudi davali, darovali ko ni ima dice (...) ko nije ima nikoga, kome ostavit, zbog čega su fratri uvik dobro živili.

S obzirom da je to darivanje motivirano time što nisu imali kome ostaviti svoj imetak, ovaj čin ne možemo shvatiti kao darivanje lika Gospe od Karmela, već kao donaciju mjesnoj crkvi. Rođakinja jedne kazivačice, koja također nije imala djece, namijenila je zlatni križ Gospi od Karmela, koji joj je prema osobnoj želji vjernice trebao biti poklonjen nakon njezine smrti.

Tri su potvrde darivanju novca Gospi, kao izrazu štovanja sveca. Votivi Gospi Boljanima nisu poznati. U crkvi Gospe od Karmela, ispod kipa sv. Ante, nalaze se izloženi votivi koji prikazuju noge, oči, srce, te grudi, ali prema navodima kazivača, radi se o votivima svetoj Luciji i svetome Josipu.

Većina kazivača navodi da se Mariju daruje prije nego pruži pomoć u vezi s nekim ovozemaljskim problemom u životu vjernika: *To su većinon žene, žene davale. Dar Gospi, njoj* (Lada). Christian za ovakvo darivanje sveca unaprijed, iako ga ne smatra dijelom zavjeta, koristi termin *ante interventum*. Samo jedan kazivač (Ivan) kazuje da se, osim u trenutku pitanja pomoći, Gospi daruje zlato i nakon pružene pomoći. On smatra da je moguće da se nakon uspješne intervencije daruje dvostrukom količinom zlata. Dvije kazivačice čvrsto drže da se obećanje Gospi mora ispuniti, čak i ako vjernik od nje ne dobije traženu pomoć. Jedna od njih, kazivačica Lada, kazuje:

Slušajte, digod se ne dogodi pozitivno...a vi ste obećali, treba ga... Ja san bar takvog mišljenja. Jer slušajte, ako ste vi nekome nešto obećali... Gospe je možda pomogla ili ni pomogla ovo-ono, ipak je red. Jer nikad ne znate kako će pomoć i kad će pomoć. Možda oni moment nije ništa pomogla, a možda kasnije pomogne, jel tako. (...) Možda onaj prvi momenat misliš, viš nije mi pomogla. Šta znaš, kako ni

pomogla? Možda je i za tebe bolje da ti prvi momenat nije pomogla, ali možda što kasnije drugo. Šta ja znan. Mora samo imat ufanje veliko i sve je dobro.

Rekla bih da se u slučaju ove kazivačice ne radi samo o štovanju, već i visokom stupnju povjerenja i vjere u Mariju. Za nju je Marija najmoćnija među svecima, tako da je samo po sebi razumljivo da bolje od čovjeka zna odabrati načine i vrijeme da mu pruži potrebnu pomoć.⁵

Razlozi obraćanja Gospi su različiti, u većini slučajeva motivirani konkretnim zemaljskim problemom ili traženjem: obraćanje za zdravlje⁶ (9 kazivača), za zdravlje bolesnog djeteta (4 kazivača) te za povoljnu udaju⁷ (jedan kazivač). Samo dvoje kazivača navode kako su ljudi Gospu darivali za spas duše nakon smrti. *Gospe moja, pomози mi* je zaziv Marije u slučaju bolesti, koje su navele dvije kazivačice. Drugi kazivač (Marin) svjedoči da se ljudi nisu obraćali Mariji uvijek, već u slučaju da im je nekakva pomoć trebala: *Kad ti je nešto potriiba, onda govori 'venja⁸ Maria, daj Marija'. E a kad, kad ti je sve u redu: 'via Maria, ajde ća!'* Prema Jeleninom kazivanju pomorci su se zavjetovali Gospi ako su zapali u ne vrijeme tijekom plovidbe, prilikom čega bi pomorci obećali darivati Gospu, ali pod uvjetom da sigurno uplove u luku.

Kazivačica Vedrana govori o svom zavjetovanju Gospi od Karmela, koje je bilo motivirano bolešću njezine tada male kćerke Karmen. Zamolila je Gospu od Karmela za pomoć pri čemu joj je darovala zlatni nakit djevojčice: *Ako mi umre, ča će mi to [zlato]? Onda san dola to Gospi od Karmela*. Zavjet ove kazivačice usmjeren je na određenu svetu osobu, ona u teškoj situaciji traži pomoć od Gospe od Karmela. Iz razgovora s njom razvidno je da Gospu od Karmela doživljava posebno uslišnom u slučaju bolesti, tako da je moguće da kazivačica poima Gospu od Karmela zasebnim Marijinim

⁵ Mislim da je zanimljivo naglasiti da Marija ima veliku ulogu u osobnoj pobožnosti ove kazivačice. Kako sama naglašava: *Uvatila san se Gospe. Nju najviše volin i nju najviše molin*. Također svjedoči da je za blagdan Gospe od zdravlja, iako ne bude svečana misa, crkva Gospe od Karmela puna ljudi: *Tiha misa bude, ali bude crkva puna svita, pa mi rećemo da je od straha. [...] Gospa od zdravlja, interes da ti da zdravlje*, što smatram važnim jer se radi o štovanju jedne Marijine advokacije u bolskoj zajednici.

⁶ Dvije kazivačice određuju adresata zavjeta (i njemu sukladnog darivanja) za zdravlje: Gospu od Karmela.

⁷ Ovaj podatak implicira žensku osobu, što se uklapa u kasnije navedeno, da su nosioci pobožnosti u Bolu u prvom redu žene.

⁸ Od imperativa talijanskog glagola *venire* u značenju „doći“.

likom. Nakon što je kazivačica istaknula da je djevojčica ozdravila, pitala sam ju na koji se način zahvalila Gospi od Karmela, na što je odgovorila: *Lipo. Bože, hvala ti i slava. Da si me uslišila.* Nakon što se zavjetovala Gospi od Karmela i darovala je ante interventum očekujući pomoć, za pruženu pomoć je zahvalila Bogu. Gospa od Karmela bi, prema tome, za nju predstavljala zagovornicu i posrednicu između nje i Boga. Ipak, da bi se tako nešto moglo utvrditi, neophodno je istraživanje usmjeriti na osobnu pobožnost ove kazivačice.

Navela bih još jednu zanimljivost koja govori o odnosu između vjernika i Gospe od Karmela. Kazivačica Marija, članica crkvenog zbora, ispričala mi je kako je prošle godine na blagdan Gospe od Karmela doživjela teški zdravstveni problem zbog čega nije mogla sudjelovati u pjevanju mise. Provela je 14 dana u bolnici te se oporavila, kako sama ističe, uz pomoć Gospe od Karmela: *Ona me stvarno, jedino ona me održala na životu (...) I sad san baš godišnicu jako teško proživila. Ali san pivala. Za vrijeme našega razgovora saznala je od sugovornika da Boljani često daruju Gospu od Karmela u istoimenoj crkvi (do tada je mislila da ljudi daruju Gospu samo u samostanskoj crkvi), zbog čega zaključuje: Znači, ja san dužna Gospi Karmelskoj.* Ovdje je, dakle, riječ o ponešto drugačijem tipu darivanja. Kazivačica nije molila za pomoć koju bi ona uzvratila darom, već darivanje predstavlja zahvalu koja proizlazi iz njezinog osobnog uvjerenja u intervenciju Gospe od Karmela u veoma teškom razdoblju. Prema tome što kazivačica smatra da je pomoć dobila upravo od Gospe od Karmela, a ne od neke „druge Gospe“, čini se da se i u ovom slučaju radi o poimanju Gospe od Karmela kao posebnog lika, različitog od drugih Marijinih likova.

Četvero kazivača svjedoče kako su *u stara doba* majke bolesnoj djeci šivale posebne *veštice*, *ono slično ka Gospino* za obranu djeteta od bolesti i za njegovo ozdravljenje: *da štiti, da brani, da ozdravi.* Kazivač Petar navodi da se djeci odijevalo smeđe odijelo koje je izgledom odgovaralo odijelu sv. *Frane*. Kroz razgovore se pokazalo da je to odijelce zapravo obveza preuzeta zavjetovanjem nekom svecu, a koje je dijete trebalo nositi devet dana, godinu ili dvije nedjeljom i u procesiji, ili neodređeno vrijeme. Kazivačica Lada konkretizira da su se u tom smislu majke za ozdravljenje djeteta zavjetovala Gospi od Karmela. Sve potvrde o tim odijelcima žive kao dio prošlosti. Ako se uzmu u obzir godišta kazivača, zavjeti tog tipa mogli bi se grubo datirati u razdoblje nakon Drugog svjetskog rata. Prema Petrovom kazivanju, u Bolu je bilo mnogo djece koje se

moglo vidjeti u zavjetnim odijelcima, što upućuje na učestalost tog tipa zavjeta.

Kazivač Marin u tom kontekstu navodi zanimljivu povijest nastanka nadimka obitelji Hojčev. Prije stotinjak godina u toj je obitelji bio teško bolestan dječak, čija se majka, prema njegovu kazivanju, zavjetovala: *Ajme ako mi ovo dite oživi, ajme ako mi priživi, zovitujen se da ću mu obući halju i dokle ne bude mladić, neću mu je svući*. Prema nazivu za to zavjetno odijelce, tzv. *halju* obitelj Hojčev dobila je svoj nadimak. Ova kazivanja smatram važnima jer je moguće da se radi o zavjetima Gospi od Karmela ili Veloj Gospi. Sličnu pojavu odijevanja *fratarske halje* ozdravjelu dječaku kao dio zavjeta zabilježila je na području Konavala M. Belaj (2005:100-101). Autorica navodi da i Christian spominje odijevanje zavjetnog odijela u dolini Nansa u Španjolskoj, koje se na tom području često upotpunjuje s drugim obećanjima poput sudjelovanja u zabavama i odricanja od plesa. Pojavu kojoj na tom području nije mogao utvrditi starost tumači oponašanjem monasticizma (ibid).

Još bih dodala jednu napomenu u vezi s darivanjem (štovanjem) i izrazom Vela Gospa. Prema Christianu puk svaku Marijinu advokaciju doživljava kao drukčiji lik s drukčijim značajkama. Na primjeru Vele Gospe u Bolu se na prvi mah ne čini tako jer mnogi kazivači ističu štovanje i darivanje Vele Gospe zlatnim nakitom. To bi, naime, upućivalo na štovanje ovog Marijinog naslova kao zasebnog. No, daljnja su istraživanja pokazala da izraz Vela Gospa u bolskoj zajednici uglavnom označuje blagdan, a ne zasebnu advokaciju. Vela je Gospa najveći Marijin blagdan pa vjernici ne propuštaju priliku da izraze svoju pobožnost Gospi, bilo da se radi o Mariji kao jedinstvenoj svetici, ili nekoj od njezinih advokacija – u tom se slučaju najčešće radi o Gospi od Karmela čiji se lik u bolskoj zajednici gotovo jedini daruje, vjerojatno zbog središnje (praktične) pozicije njoj posvećene crkve. Katkad se i Gospa od milosti naziva Velom Gospom, a to je stoga što se u procesiji na blagdan Vele Gospe nosi kip Gospe od milosti.

6. ŽENE KAO NOSITELJICE VJERSKIH PRAKSI

Tijekom istraživanja uočila sam zanimljivost koja se odnosi na jedan segment bolske pobožnosti. Iz brojnih kazivanja razvidno je da su u Bolu nositelji vjerskih praksi (manifestacija) većinom žene.

Važnu ulogu žena u vjerskim pitanjima u obitelji, posebno kad je riječ o zavjetima zabilježila je i M. Belaj na području Konavala

(2005:97). Christian za dolinu Nansa u sjevernoj Španjolskoj također naglašava važnost žena u domeni duhovnog, što vidi kao

dio seoske i obiteljske podjele posla ekvivalentne podjeli drugih zadataka između žena, djece ili muškaraca. (...) Baš kao što je muškarac glava u praktičnoj domeni, žena ima određenu odgovornost i autoritet u domeni duhovnog. Primjerice, u stvarima koje uključuju zdravlje i sigurnost svih članova obitelji, žena ili majka će biti ta koja radi zavjete (1989:133-134).

U razgovoru s bolskim kazivačima, bilo da se radi o muškarcima bilo o ženama, u kontekstu pobožnosti uvijek se naglašavalo: *Žene više idu u crkvu od muškaraca* (Petar). Razgovarajući o zavjetima, kazivači tu praksu uglavnom pripisuju ženama: *Pri su to puno žene činile* (Vedrana). Kazivačica Lada govori: *A očevi uvik manje molidu nego matere, jel tako?*, dok drugi kazivač (Marin) kroz šalu navodi citat iz jedne hrvatske serije kako su žene grešnije, i da je to razlog zašto su više pobožne. Njegov sugovornik Ivan potvrđuje da su se uglavnom zavjetovala žene, ali *u dogovoru sa mužen*, te dodaje kako on nije znao kad se, i je li se njegova majka zavjetovala, što još jednom naglašava intimnost zavjeta. Kazivač Marin ističe da žene svoju pobožnost nikada nisu skrivale, da su odlazile u crkvu stalno, bez obzira na političko uređenje ili pak trend odlaska na mise, kojeg kazivač vezuje uz vrijeme nakon Domovinskog rata.

Još je jedno kazivanje koje naglašava ulogu žene u bolskoj pobožnosti. Kazivač Tonči mi je rekao da slavi sv. Petra, te nakon što sam ga pitala obraća li se u molitvama tom svecu, odgovara: *Ma ja mislin da to više ona [kazivačeva supruga], nego ja*. Ta se kazivačica za dobrobit supruga obraća u molitvama sv. Petru, a za dobrobit sina pomorca moli sv. Nikolu.

Uočeno na proslavi blagdana Gospe od sniga 2008. godine, odnosno na jutarnjoj misi u crkvi Gospe od milosti, te na molitvi krunice i svečanoj misi u crkvi Gospe od Karmela, uklapa se u ovu sliku. Naime, veliku većinu prisutnih na misi činile su žene, uglavnom srednje i starije životne dobi.

7. NEKADAŠNJA PROCESIJA NA BLAGDAN GOSPE OD SNIGA

Blagdan Gospe od sniga obilježava se 5. kolovoza. Datum proslave blagdana se podudara s obilježavanjem Dana pobjede i domovinske zahvalnosti, te Danom hrvatskih branitelja koji se slave

kao spomen na pobjedu u Domovinskom ratu. Osim toga, od neovisnosti Hrvatske Boljani 5. kolovoza proslavljaju i Dan Općine Bol.

Procesija na blagdan Gospe od Sniga se održavala samo *nekoliko godina* nakon Domovinskog rata, nakon čega je ukinuta. Gotovo sva kazivanja navode da je ova procesija u Bolu bila nova pojava, povezana s ratom. Samo tri kazivačice nisu znale za procesiju. Većina kazivača nije navodila točnu godinu uvođenja kao ni ukidanja procesije. Govoreći o procesiji Gospe od sniga koristili su se terminima *uvođenje procesije* i *ukidanje procesije*. To, kako ću niže pojasniti, jasno pokazuje da je doživljavaju ne kao njima odabranu, nego više kao određenu mimo njihove volje.

U kazivanjima se navode raznoliki razlozi za uvođenje procesije. Troje kazivača razlog uvođenju procesije vide u približavanju načina obilježavanja mjesnog zaštitnika u Bolu s drugim mjestima na Braču koja na svoju *fjeru*, blagdan mjesnog sveca zaštitnika, imaju procesiju: *Vjerojatno su to ljudi pokrenuli. Zašto imaju ova druga mjesta, probajmo, neka bude kod nas* (Ana).

Troje kazivača koji u razgovoru naglašavaju kako se vjerska pitanja u Bolu mijenjaju u skladu s promjenom župnika, uvođenje procesije doživljavaju jednim od znakova samovolje *crkvenara*: *Kako koji fratar dođe na pristolje, onda on po svoju...* (Silvija).

Kazivač Marin povezuje nastanak procesije uz zanos o novonastaloj državi, ističući da se procesija održavala *u poslijeratnoj euforiji*.

Procesiju opisuje mladi Boljanin Milan: *Bila je misa u samostanu, procesija, onda bi Gospa [kip Gospe od milosti] došla ovde [u crkvu Gospe od Karmela]. Ovde bi se odložila do Velike Gospe. Na Veliku Gospu bi bila tu misa, i Gospa bi se vraćala tamo [u samostansku crkvu].* Procesija s kipom Gospe od milosti je išla obalom iz samostanske crkve do crkve Gospe od Karmela, odakle se 15. kolovoza Gospin kip iz mjesne crkve vraćao drugim putem nego što je bio donesen u nju (*gornjin puten*), tako da se u završnici dobilo kružno kretanje procesije. Itinerar procesije je potvrđen od ostalih kazivača.

Troje kazivača šale se o boravku Marijinog kipa u mjesnoj crkvi: *Onda su govorili da je [Marija] došla na vikendicu* (Silvija); *Onda bi [Marija] bila stala ovde na godišnji odmor deset dan* (Jure). Ova kazivanja svjedoče o prisutnosti Marijina lika u zajednici; ona je u pošalici stavljena u kontekst bolske svakidašnjice, u to doba godine povezane s turističkom djelatnošću.

Sukladno razlozima uvođenja procesije, kazivači navode i različite razloge njezina ukidanja. Troje kazivača koji uvođenje procesije smatraju izrazom samovolje *crkvenara*, isti razlog vide i u njezinom ukidanju. Dva kazivača razlog ukidanju vide u tome što procesija nije ukorijenjena u život Boljana: *To nije bio običaj i to se ukinilo. I vratilo se na ono kako je bilo* (Marija). Samo jedan stariji kazivač, Ivan, navodi da je u Bolu ostalo jako malo Boljana, te da nema tko održavati procesiju. Prema ostalim kazivanja procesija je ukinuta zbog nezgodnog dodira svetog i svjetovnog, u kojem se Marijin lik dovoljno ne poštuje. Naime, procesija se nosila od samostanske do mjesne crkve obalom, u neposrednoj blizini plaža i ugostiteljskih objekata. Kazivači su iz tog razloga izrazili pozitivan stav oko ukidanja procesije:

E neugodno je. Gospa prolazi, ljudi sedu goli napola i sve to (Lada);

Evo iz vele crkve ona Gospa bi krenula ovuda ispod (...) tamo do ove crkvice Gospe od Karmela u mjestu, ali to bi bilo strašno! Pa ljudi goli, pa u kupaćim kostimima, pa oni sjede, onaj se smije, onaj ovo, onaj ono, i tako. Tako da se vidilo da je to nemoguće tu procesiju u to doba održavat. Onda su je ukinuli. Kaže, bolje da je nema nego da bude tako kako ne valja (Ana).

Kazivač Tonči o tom pitanju razmišlja:

Dakle, prilike današnje prekidaju tradiciju. Guraju je. (...) Bio je on [Bol] i prije 2. svjetskog rata turističko mjesto. Samo onda su dolazili manje ljudi, a više kulture.

Procesiju dalje promatra kao dobro koje se može iskoristiti u turističkoj ponudi:

To je neka ponuda. Ali ponuda za civilizirani, kulturni svit. Oni koji to prihvaćaju, koji cijene to. Koji ustanu, koji će se dignit ako sjedi, a prolazi procesija s kipom nekog sveca. Jer to cijeni. A dakle, radi se o strukturi. Prema tome, koga primit? Komu ponudit ono što imaš?

Osim što oslikava kazivačevo poimanje procesije, ovaj navod jasno prikazuje povezanost Bola s turizmom, a to je činjenica koju valja uzeti u obzir u pokušaju cjelovitijeg promatranja života mjesta, pa i onog vjerskog.

O prožimanju mjesta s turizmom jasno svjedoče podaci o razvoju turističke ponude u Bolu. Još 1928. godine u Bolu je otvorena gostionica 3. kategorije sa službenom dozvolom za rad (www.bol.hr/hr/pages/turizam; pregledano 19. listopada 2008.). Tijekom sljedećih nekoliko godina otvara se niz sličnih gostionica, da bi *pred II. svjetski rat Bol imao najveće smještajne kapacitete (...) i*

postigao najbolju popunjenost. Od 1963. do 1984. godine u Bolu su otvorena četiri velika hotela, nakon čega se smještajni kapacitet stalno povećava, razvija se privatni smještaj te se grade razni objekti za zabavu i razonodu, kao i športsko-rekreacijski objekti (ibid). Osim navedenih podataka o razvoju turističke ponude u Bolu, valja napomenuti da je iz svih kazivanja razvidan utjecaj turizma kako na razini života zajednice, tako i na osobnoj razini. Iznajmljivanje apartmana tijekom turističke sezone mnogim Boljanima predstavlja glavni izvor prihoda. Razgovarajući o procesijama za različite blagdane, gotovo svi kazivači su ukazivali na nepovoljnost održavanja procesija među turistima koji takve izraze pobožnosti ne poštuju.

Procesija na blagdan Gospe od sniga nije živjela tijekom dulje prošlosti mjesta i nije bilo dovoljno vremena da je Boljani doživljavaju *svojom procesijom*, za razliku od procesija na blagdan Gospe od Karmela i Vele Gospe koje su im značajnije. Iako je procesija za blagdan Gospe od Karmela ukinuta prije više od 40 godina, mještani je svejedno doživljavaju svojom, i rado je se sjećaju.

8. NEKADAŠNJA PROCESIJA NA BLAGDAN GOSPE OD KARMELA

Svi kazivači znaju za procesiju koja se održavala na blagdan Gospe od Karmela, 16. srpnja. Ta procesija, kao i procesija na blagdan Gospe od sniga, ne pripada sadašnjosti već prošlosti mjesta, ali za razliku od procesije na blagdan Gospe od sniga, ovu procesiju Boljani doživljavaju važnim dijelom svoje povijesti: *Inače mi smo uvijek imali tu procesiju* (Lada). Procesija s kipom Gospe od Karmela išla je iz crkve Gospe od Karmela do *kraja mista*, tj. do zapadnoga kraja Bola, gdje se okretala te *gornjin puten* vraćala u crkvu. Petero kazivača navodi da se procesija na kraju mjesta zaustavljala te bi se kip Gospe od Karmela odložio na *curicu*, stolić okićen cvijećem i svijećama, pa bi se vjernici pomolili. Dva kazivanja govore da se s kipom Gospe od Karmela nekoliko puta zaustavljalo. Isti kazivači govore da su dvije sestre iz obitelji Vuzio, obitelji koja je pomogla u izgradnji crkve Gospe od Karmela i koja je *bila posvećena Gospi od Karmela*⁹, posipale procesiju cvijećem sa svojega balkona.

⁹ Kazivači su naglasili da je Gospa od Karmela jako važna u pobožnosti ove obitelji.

Procesija na blagdan Gospe od Karmela je ukinuta 1964. godine, a kazivanja govore o dva razloga njezinom ukidanju. Jedan dio kazivača razlog ukidanju vidi u procvatu turizma, dakle jednako kao i s procesijom na Gospu od sniga, te sukladno tome, nemogućnosti da se održi svečanost štovanja lika Gospe od Karmela u procesiji, o čemu razgovaraju Ana i Tonči:

- A bilo je jaaako svečano... Ali to je bilo nešto otmjeno, nešto fino. To su bili samo domaći svit. Domaći. Onda bi mladići bolski nosili. Međutim, ovo poslije rata [Drugog svjetskog rata] kad je došao ovaj turizam, došlo je strašno. I ljudi neodjeveni, svakako, u kupaćim kostimima je, i to je već...

- Dok procesija prolazi, oni sjede, jedu...

- Sjede, ne daju nikakve pobožnosti. Tako da se vidilo da je to već nemoguće održavati.

Drugi dio kazivača kao razlog navodi zabrane određene političkim okruženjem nakon Drugoga svjetskog rata:

Poslije rata su to oni procesije ukinuli. (...) Komunisti ukinili su procesije, a ovi već nisu obnovili tu procesiju (Lada);

Odma poslije rata su ukinuli, e. Došla ta vlast... (Petar)

Vrijeme ukidanja procesije odgovara razdoblju intenzivnog razvoja turističke ponude u Bolu¹⁰, što je uz zabrane na političkoj razini, kao osnovni razlog, moguće utjecalo na ukidanje. I sami kazivači navode 60-e godine prošlog stoljeća kao prijelomne u pogledu razvoja masovnog turizma u Bolu.

Osim spomenutih, mnoga su kazivanja koja potvrđuju zabrane održavanja procesija u Bolu nakon Drugog svjetskog rata. Kazivačica Lada tako govori:

Samo dvije procesije smo imali u vrime rata i poslije rata. Poslije rata su nam samo dozvolili kad je bio Božji dan, to je ono Tijelovo i Veliki petak. To su bile dvi procesije koje su oni uvijek dozvoljavali. Ove druge, ove druge su bili ukinuli. (...) Te su ostavili tobože da ipak...da kogod ne reče da su sve ukinuli.

Dvoje kazivača navodi da su u vremenu nakon Drugog svjetskog rata bez prestanka održavane procesije na Tijelovo i Veliki petak. Dvije kazivačice ističu da je procesija za Veliki petak išla bez prestanka, dok petero kazivača govori da procesija za blagdan Vele Gospe nije bila zabranjivana. Četiri kazivanja govore da su se

¹⁰ 1963. godine adaptacijom đaćkog doma nastaje hotel Bijela kuća, nakon kojeg slijedi izgradnja niza velikih hotela: 1971. otvoren je hotel Elaphusa, 1976. hotel Borak, a 1984. godine i hotelski kompleks Bretanide (www.bol.hr/hr/pages/turizam; pregledano 19. listopada 2008.).

procesije mogle održavati jedino uz prethodno dobivenu pismenu dozvolu.

9. PROCESIJA NA BLAGDAN VELE GOSPE

Procesija na blagdan Vele Gospe, 15. kolovoza, jedina je od spomenutih procesija koja se u Bolu još uvijek održava. Nakon glavne mise u crkvi Gospe od milosti u procesiji se nosi kip Gospe od milosti, kojeg kazivači u ovom kontekstu nazivaju Velom Gospom: *Mi imamo kip Vele Gospe, a oni [Sinjani] nemadu, nego sliku (Jure). Opis sudionika procesije donosi Igor: Križ ide prvi (...) pa ide omladina iza križa, pa dođe Gospa, pa onda iza Gospe zbor, pa križ opet, pa iza toga križa idu ženske. (...) Iza prvoga križa bude muškaraca.*

Fotografija 4: Kip Gospe od milosti na oltaru Sv. ružarija u crkvi Gospe od milosti; snimila I. V., 5. kolovoza 2008. godine.

Prema iskazima kazivača, nema potvrda da je itinerar procesije mijenjan¹¹. Procesija kreće iz samostanske crkve obalom do centra Bola, do mjesne crkve Gospe od Karmela, gdje se Marijin kip radi molitve odlaže na zdenac pred samim ulaskom u crkvu. Ovo je zanimljivo kao moguća simbolička potvrda zajedništva svih Boljana, kao i zajedništvo dviju crkava (jednako vrijedi i za itinerar nekadašnje procesije na blagdan Gospe od sniga). Kazivačica Jelena ističe da se kip zaustavlja zbog blagoslova. Nakon toga procesija s kipom se *gornjin puten* vraća u samostansku crkvu. U procesiji se pjevaju *Gospine pjesme*.

10. PROSLAVA BLAGDANA GOSPE OD SNIGA

5. kolovoza, blagdan Gospe od sniga se po mnogočemu razlikuje od svakidašnjice: *To je bilo vrhunac događanja u jednoj godini* (Marin). To je dan kojega Boljani s nestrpljenjem iščekuju:

I onda kad je završila ta fešta Gospe od Karmela, e onda se čekala fjera. To je bio glavni događaj. Kad će fjera, kad će fjera. Tako da su čekali i...šta san rekla maloprije, i dica i odrasli i sve (Ana);

Mi smo to čekali punu godinu (Nataša).

Prema kazivanjima, 5. kolovoza je dan poseban zbog svojih više zabavnih nego vjerskih sadržaja, o čemu govore mnoga kazivanja:

Gospa od sniga se ni, kao, puno puno isticala. Samo taj dan je ko posvećen Gospi od Snijega, ali više pučka, onako svečanost (Ana);

Taj dan nikad nije bio baš ono izričito posvećen nekom bogoslužju velikom, nego samo bi bila misa, i onako svečano bi bilo (Tonči);

Mi niti ne slavimu puno tu tu Gospu. Nama je bolska fjera tada, ali ni procesije ni ničega nemamo baš mi naročito (Lada);

To je više ovako pučki praznik bio (Nataša).¹²

U prilog tim kazivanjima ide i podatak da su kazivači naglašavali društvenu funkciju proslave blagdana. Kazivač Marin tako kazuje da se u početku 5. kolovoza slavila *Gospa od fjere*, koja se nakon snijega koji je pao na taj datum naziva Gospom od sniga.

¹¹ Također, nema ni potvrda da je spomenuta procesija tijekom prošlosti ukidana.

¹² Govor o proslavi blagdana izražen u prošlom vremenu ne ukazuje na neobilježavanje blagdana Gospe od sniga u sadašnjosti, već na taj način kazivači naglašavaju starinu proslave blagdana i njegov društveni karakter koji je izraženiji od vjerskog barem od Drugog svjetskog rata naovamo.

Dvoje kazivača drže da je razlog što je izraženija zabavna, nego vjerska strana blagdana Gospe od sniga, blagdan sv. Dominika, 4. kolovoza, iako se, kako sami ističu, taj blagdan od vremena nakon Drugog svjetskog rata slavi 8. kolovoza. Blagdan Gospe od sniga je *fešta svita*, a blagdan sv. Dominika je

fratarska fešta. Tako da bi 4-i, 4-i osmoga bila, onaj, njihova fešta, sveti Domenik, domenikancima. A sutradan kao Boljanima. Vjerojatno je to zato. Znae, feštali smo dan prije, kao crkvenu feštu, a neka ovo bude svjetovna (Ana).

Razgovor s bolskim svećenikom Markom Bobašem, proveden 6. kolovoza 2008. godine, potvrđuje naglašeniju zabavnu od vjerske strane proslave blagdana. On svjedoči da za blagdan Gospe od sniga nema organizirane nikakve duhovne pripreme, pa čak ni ispovijedi. On je pokušao organizirati duhovnu pripremu, ali u tome nije uspio. U razgovoru mi je rekao da je lik Gospe od sniga *kako je oni [Boljani] zovu* istovjetan Gospi od milosti, da je riječ o jednoj svetici s dva različita naziva, zbog čega nije vidio razloga da spominje Gospu od sniga za vrijeme misa.¹³ Ipak, mnogi Boljani su mu nakon mise pristupili kako bi saznali zašto tijekom propovijedi nije spominjao Gospu od sniga, što upućuje na to da neki Boljani ne poistovjećuju ta dva Marijina lika, a ujedno svjedoči o određenoj bliskosti tih Boljana s likom Gospe od sniga. Neka kazivanja govore da župnik ne podržava obilježavanje blagdana Gospe od sniga, ali kazivači ne navode razloge. Taj župnikov stav možda je jedan od čimbenika koji su utjecali na slabije izražavanje pobožnosti za blagdan Gospe od sniga.

Prema kazivanjima, Bol nisu posjećivali hodočasnici za blagdan Gospe od sniga. Samo dvoje kazivača navode suprotno. Ipak, tijekom razgovora, pokazalo se da ti kazivači na umu imaju ponešto drugačije pojmovno značenje pojma hodočasnika. Hodočasnici u tom smislu su ljudi koji su s Brača i Hvara dolazili na proslavu *fjere*. Kako kazivač Tonči sam naglašava: *A dolazili bi i nekim drugim namjerama. (...) Tu su se sticala poznanstva, i na kraju ženidbe i tako. To je bilo jedno, jedno kretanje ljudi, susretanja, susreti*. Ionako, imajući na umu obilježja hodočašćenja, blagdan Gospe od sniga u Bolu nije moguće promatrati kao hodočašće, već kao proštenje, *fjeru*.

Kazivanja govore da se za blagdan održavaju dvije mise, jutarnja u crkvi Gospe od milosti te predvečernja misa u crkvi Gospe

¹³ Čini se mogućim da je svećenikov stav utjecao na Boljane koji su u razgovoru poistovjećivali ta dva lika.

od Karmela. Na plakatima koji su upoznavali sa sadržajem događaja za *fjeru* 2008. godine naznačena je bila samo svečana misa u 19 sati. Također, velečasni je na popodnevnoj misi u nedjelju, dva dana prije najavio blagdan Gospe od sniga i upoznao župljane s rasporedom održavanja misa. Popodnevna misa se 5. kolovoza 2008. godine održavala u 19 sati, krunica je započela u 18.30 sati. Za razliku od običnog radnog dana kada se u *veloj crikvi* kroz jutro održava samo misa u 7 sati, na ovaj dan bila je još jedna kasnija misa, u 10.30 sati. Kazivačice su se jedna kod druge raspitivale o rasporedu misa za proslavu blagdana ove godine, što ukazuje da ne postoji stalni vremenski poredak slavljenja misa na taj dan. Taj podatak se uklapa u sliku dobivenu iz mnogih kazivanja koja svjedoče o promjenama koje uvodi svaki novi župnik, a koje se odvijaju bez sudjelovanja vjernika u njima. Iako troje kazivača govori da na popodnevnoj misi osim Boljana bude i stranih gostiju, uočeno na ovogodišnjoj svečanoj misi ne potvrđuje taj podatak. Ta kazivanja mogu ukazivati na poimanje blagdana Gospe od sniga kao važnog događaja ali iz subjektivne perspektive. Trebalo bi napomenuti da su mise održane 5. kolovoza 2008. godine jedini elementi iz sfere vjerskog unutar proslave blagdana Gospe od sniga, a prema kazivanjima, tako je bilo i u vremenu nakon Drugog svjetskog rata do sadašnjosti, osim razdoblja kad se na blagdan Gospe od sniga održavala i procesija.

Mnoga kazivanja dalje svjedoče da je *fjera* imala značaj kao susret prijatelja i rodbine koji su posvuda s Brača dolazili proslaviti ovaj dan s bližnjima. Kazivačica Ana ističe:

Ljudi su tada bili toliko sprijateljeni, povezani jedan s drugim da su ovi Boljani imali puno prijatelja u ova sela gore, ovaj, po Braču. Npr. u Humac, Praznica, Nerežišća, Novo Selo, šta je znan, svuda si ima prijatelja. I to je već bila tradicija da na bolsku *fjeru* ti ljudi dođu u posjete. Ali ne kao, dolazin ti u posjete tako kao..nego baš ono prijateljski da je to. Kao prijatelji. I onda bi se bili između sebe čak ovi domaći... E, koliko hi je bilo kod tebe, koliko hi je bilo kod mene. Bili bi se takmičili ko će više prijatelja, komu će više prijatelja bit na obid taj dan.

U vezi s time, Jasna Čapo Žmegač ukazuje na dvostruku društvenu funkciju blagdana mjesnog sveca zaštitnica:

s jedne je strane to bio dan posjećivanja rodbine, prijatelja i znanaca iz susjednih mjesta, dakle obnove i jačanja prijateljsko-rodbinskih veza s ljudima koji nisu pripadali istoj seoskoj zajednici; s druge je strane to bio dan obilježavanja seoskoga sveca-zaštitnika te time potvrde zajedništva cijeloga sela (1998:286).

U sklopu blagdanske atmosfere i susreta s bliskim ljudima, Boljani su držali do toga da pripreme bogatiji ručak, *obid*. Samo kazivačica Ana navodi da su Boljani čestitali blagdan govoreći: *Na dobro ti došla fjera*.

Jedna od glavnih asocijacija na *fjeru* kazivačima su svakako *feštini* (kiosci) i *vartikolo* (ringišpil), koji su dolazili u Bol dan prije proslave blagdana, te se zadržavali tri dana. Trgovci na *feštinama* su nudili proizvode zabavnog sadržaja, u prvom redu dječje igračke. U njihovoj ponudi nije bilo proizvoda vjerskog karaktera, kao ni na ovogodišnjoj proslavi blagdana Gospe od sniga. Osobito zanimljivo na *fjeru* bilo je djeci koja su ovaj dan mogla uživati u sladoledu i bombonima, slasticama koje običnim danima nisu ni imali gdje kupiti, a na *fjeru* su ih sami sebi mogli priuštiti. Naime, u Bolu je postojao običaj da djeca pitaju odrasle ljude *Očeš mi platit fjeru?*, na što bi im oni poklanjali pokoji novčić. Kazivač Petar kao obavezan dio *ffere* ističe spremanje mesa, u prvom redu janjaca, o čemu iznosi zanimljivo razmišljanje: *Svi kad slave fjeru, meso je uvijek simbol tega nečega. Klanje janjaca. To ima neke žrtve, neke.*

Još je jedan događaj koji je obilježio *fjeru* kroz prošlost, a to je sajam stoke.¹⁴ Sudionici sajma su dolazili iz raznih dijelova otoka Brača i Hvara. O posebnosti tog sajma govori Marin:

Na Braču je bilo specifično, u Bolu se održava pazar konja, nigdi na druga mesta. Svako mesto je imalo *fjeru*, nikuda nego u Bol je bio pazar! (...) ča je bilo normalnije da se to odigrava, održava ne znan u Humac. Ne, nego u Bol je to bilo., te zbog sajma zaključuje: Uglavnon, ta *fjera* u Bolu je odskakala u odnosu na druga mjesta.

Prema dvama kazivanjima, za vremena održavanja sajma stoke, ljudi su posjećivali Bol i radi pitke vode. Naime, Škrip i Bol su u to vrijeme bila jedina mjesta na Braču sa izvorskom vodom.

Petero kazivača se, razgovarajući o blagdanu Gospe od sniga, sjetilo događaja koji se odvio na samu *fjeru* 5. kolovoza, za vrijeme Drugog svjetskog rata. U to vrijeme već razoružani partizani su iskoristili trenutak zabave i opuštenosti talijanskih vojnika da dođu do njihova oružja, pri čemu je jedan Boljanin poginuo. Kazivači navode kako je nakon toga Bol, uz druga mjesta na Braču, u velikoj mjeri bio spaljen. Iako ovaj događaj nije usko vezan uz proslavu blagdana Gospe od sniga, značajan je samim time što su ga u razgovoru kazivači sami izdvajali.

¹⁴ Kazivanja upućuju da se sajam održavao i nakon Drugog svjetskog rata.

Fjera je stvarala draž u onim okolnostima kad nije bilo furešti. (...) Ali pazi, dolaskom turizma, ona je izgubila svoj značaj – ta fjera (Petar).

Ovo je jedno od mnogih kazivanja koja upućuju da se proslava blagdana Gospe od sniga, kao i njezin značaj kroz vrijeme mijenjao. Kazivač u prvom redu na umu ima razdoblje naglog razvoja turizma u Bolu, 1960-ih godina. Još u prethodnim poglavljima navedena su kazivanja koja svjedoče o promjenama koje su rezultat ekspanzije turizma, ponajprije očitovanim u neprikladnom spoju svetog i svjetovnog u procesijama. Druga velika promjena u proslavljanju blagdana vezana je uz recentnije vrijeme, uz razdoblje nakon Domovinskog rata, kada je Bol posjećivao veliki broj mladih ljudi iz Splita. U to vrijeme bio je aktivan i poznati disko klub, što je dodatno povećalo broj posjetitelja. Kazivač Petar kazuje:

Ovde je bilo otrog 10 godin (...) to je bilo ekspanzija, znaš. Fjera, fjera. Onda se došli s cijelog Brača, i Splitsani, onda stvorilo se jedna gužva tolika da je na kraju postalo malo i degutantno.

Mladi Boljanin Nenad o tom razdoblju govori: *Bilo je užasno, stvarno. I cilo misto je bilo ogorčeno na to.* Dalje svjedoči kako je Općina Bol odlučila uzvratiti na takvo ponašanje ne organizirajući nekoliko godina nikakve sadržaje za blagdan Gospe od sniga. Vremenom je broj posjetitelja opao, čemu u prilog ide i uočeno 5. kolovoza 2008. godine, kada nije zamijećen povećan broj posjetitelja.

11. PROSLAVA BLAGDANA GOSPE OD SNIGA 2008. GODINE

U ovom dijelu rada biti će iznesena zapažanja zabilježena dan uoči, kao i na sam dan proslave blagdana Gospe od sniga 5. kolovoza 2008. godine. Kako je već napomenuto, prikazani podaci rezultat su drukčijeg pristupa istraživanju teme nego je to bilo pri prvom istraživanju. Pri prvom istraživanju korištena je tehnika polustrukturiranog intervjua, dok sam ovogodišnjoj proslavi blagdana prisustvovala u ulozi sudjelujućeg promatrača. Kombiniranje dviju vrsta podataka o istoj temi omogućilo mi je cjelovitije razumijevanje ovoga dijela pučke pobožnosti.

Jedino što je dan uoči proslave blagdana u Bolu upućivalo na nadolazeću *fjeru* bili su plakati oblijepljeni po Bolu, koji su upoznavali sa sadržajem sutrašnjeg slavlja. Nekoliko plakata je najavljivalo dočekivanje izlaska sunca na plaži Zlatni rat, popodnevni nastup mažoretkinja iz Kaštela i limenog sastava iz Pučišća, večernje

nastupe grupe Fantastico i ansambla Bonaca iz Šibenika popraćene gastronomskom ponudom, te ponoćni vatromet. Plakati su obavještavali i o malonogometnom turniru, kup „Gospe od sniga“ koji se održava od 1. kolovoza do 5. kolovoza, a u kojem sudjeluju ekipe iz raznih mjesta otoka Brača. Jedini razgovori koji su se u lokalnim uslužnim objektima vodili bili su usmjereni na zabavni dio sutrašnjeg dana.

Crkva Gospe od Karmela je bila otvorena u 18:30 sati, pola sata prije večernje mise. Iskoristila sam vrijeme prije mise da vidim je li crkva u kojoj će se sutra održati svečana misa ukrašena dan prije proslave blagdana. Glavni oltar, kao i oltar sv. Ante koji se nalazi lijevo od glavnog oltara bili su ukrašeni cvjetnim buketom, dok je desni oltar na kojem se nalazi kip Gospe od Karmela bio ukrašen dvama buketima. Kipovi sv. Petra (lijevo od ulaza u crkvu) i sv. Josipa (desno od ulaza) nisu bili ukrašeni. Osim mene, u crkvu je odmah nakon otvaranja stigla i jedna mlada žena, koja je kleknula u klupi prvoj do oltara i kipa Gospe od Karmela te molila. Ostali vjernici su pristizali u crkvu malo prije sedam sati, nakon čega je uslijedila misa. Nakon mise primijetila sam plakat mladeži HDZ-a na kojem je izražen stav protiv sutrašnjeg održavanja Miss tange na plaži Zlatni rat, zbog nepriličnosti u vrijeme proslavljanja Dana pobjede i domovinske zahvalnosti, Dana hrvatskih branitelja, Dana Općine Bol, te blagdana Gospe od sniga.

*Fotografija 5: Glavni oltar u crkvi Sv. Ante u Bolu;
snimila I. V., 4. kolovoza 2008. godine.*

Znajući da je kapelica Sv. Ante cijeli dan otvorena, za razliku od dviju glavnih bolških crkava, odlučila sam pogledati unutrašnjost kapele. Na oltaru Sv. Ante nasuprot ulaza nalazi se slika koja prikazuje niz svetaca s Marijom u sredini i sv. Antom lijevo od nje. S obje strane oltara, u malim nišama s rešetkama nalaze se Marijini kipovi. Desno od tog oltara nalazi se još jedan oltar s velikom slikom sv. Ante. U prostoru između dva oltara metalna je konstrukcija predviđena za svijeće, nekoliko kojih je bilo upaljeno. U kapelici su četiri klupe usmjerene prema slici sv. Ante, a samo dvije omanje klupe prema glavnom oltaru.

Za vrijeme mojeg polusatnog boravka u kapelici nekoliko ljudi je ušlo u nju pomoliti se. Svi su ostali po nekoliko minuta, samo se jedan muškarac (oko 60 godina) zadržao duže, otprilike 15 minuta. Iako položaj klupa na kojima su se zadržavali usmjerava na sliku sv.

Ante, primijetila sam da su se vjernici mahom tijelom okretali prema glavnom oltaru, tj. Prema Mariji. Pomislila sam da je taj podatak možda važan, jer je župna crkva Gospe od Karmela preko dana zatvorena, tako da se vjernici u centru mjesta mogu doći pomoliti samo u crkvicu Sv. Ante. Položaj tijela okrenutog prema slici čiji je središnji lik Marija mi se učinio važnim tek tijekom krunice prije svečane mise na *fjeru*. Naime, muškarac koji se duže zadržao u crkvici Sv. Ante te molio okrenut prema toj slici prisustvovao je i moljenju krunice kada je sjedio u samoj blizini oltara s kipom Gospe od Karmela. Iako je na temelju uočenog nemoguće zaključivati o osobnoj pobožnosti ovog muškarca prema Majci Božjoj, mislim da zapažanja ukazuju na tu mogućnost.

Na sam blagdan, 5. 8. 2008. godine, već u 6 sati sam bila na autobusnoj stanici u mjestu, čekajući vlakić koji je povodom blagdana Gospe od sniga vozio do plaže Zlatni rat, gdje je organiziran doček izlaska sunca uz prvu jutarnju kavu i domaću slasticu *fritule*. Na putu do Zlatnog rata u vagonu vlakića sam sjedila s nekoliko Boljanki srednjih godina, koje su nagađale koliko će ljudi doći na plažu dočekati izlazak sunca. Kad su vidjele određen broj ljudi koji se pješice približavaju plaži, jedna od njih se našalila, aludirajući na današnji blagdan i lik Gospe od sniga, da će Bol uskoro postati *pravo svetište*. Po dolasku na plažu većina ljudi je sjela u otvorenu kavanu, gdje su popili kavu, jeli *fritule* i razgovarali o današnjem blagdanu, i to ponajprije o nastupima predviđenima za popodneve i večernje sate. Pozitivno su komentirali i ovo dočekivanje izlaska sunca, govoreći jedni drugima da se takav događaj treba nastaviti sljedećih godina. Neki od prisutnih, uglavnom Boljani starije dobi, nisu se zadržavali u kavani, već su produžili na sam vrh plaže gdje su se smjestili za promatranje izlaska sunca. Nekolicina je iskoristila ovu priliku da se u jutarnjoj tišini okupaju u moru na plaži koja je obično prepuna kupača. Ljudi su u razgovorima o proslavi današnjeg blagdana i u dobrom raspoloženju pogledali izlazak sunca, nakon čega su neki rasprostrli ručnike na plaži i okupali se, dok je dio prisutnih otišao sa Zlatnog rata. U to vrijeme su na plažu već počeli pristizati ostali jutarnji kupači.

Nakon toga, oko 7.30 sati prošetala sam do centra mjesta, gdje su polako otvarale trgovine i ugostiteljski objekti. Neko vrijeme sam proboravila u lokalnoj gostionici, gdje se razgovaralo o blagdanu, točnije o zabavnom dijelu proslave. O Gospi od sniga nije bilo spomena.

Nešto prije 10 sati došla sam u crkvu Gospe od milosti, u koju su vjernici počeli prispijevati oko deset sati. Primijetila sam da je

desni oltar, na kojem se nalazi kip Gospe od milosti, posebno okićen. Postavljena su tri buketa cvijeća, te je jedna svijeća bila zapaljena. Ispovijed nije bila organizirana, pa je nekoliko vjernika pitalo svećenika da ih ispovijedi. S obzirom da je župnik bio odsutan, sve današnje mise vodio je velečasni Marko Bobaš. Jedna gospođa je prije mise otišla do kipa sv. Dominika moliti u tišini. Dvije gospođe su molile klečeći pred oltarom Sv. Nikole. Tri gospođe su kleknule pred oltar Gospe od milosti i molile do početka mise. Crkva je bila gotovo sasvim puna vjernika, ponajprije žena. Svećenik je propovijedao o rimskoj legendi o izgradnji crkve u Rimu. Tijekom propovijedi svećenik je naglasio da se danas slavi blagdan Gospe od milosti, kojoj je posvećena samostanska crkva. Gospu od sniga tijekom mise nije spomenuo, no zanimljivo je da je ispričao ranije spomenutu predaju. Prije i nakon mise vjernici su otpjevali dvije pjesme o Mariji. Po završetku mise nekoliko gospođa je ostalo kraće vrijeme klečeći moliti pred oltarom s kipom Gospe od milosti. Nakon što su gotovo svi napustili crkvu, jedan mladić se zaustavio pred oltarom Gospe od milosti pomoliti se.

*Fotografija 6:
Vjernice mole u samo-
stanskoj crkvi nakon
jutarnje mise na blagdan
Gospe od sniga;
snimila I. V., 5. kolovoza
2008. godine.*

Fotografija 7: Ponuda na štandovima na blagdan Gospe od sniga; snimila I. V., 2008. godine.

Nakon mise vratila sam se u centar mjesta, gdje je oko 12 sati bilo postavljeno nekoliko štandova: štand s igračkama, štand s mesnim jelima, te štand sa domaćim slasticama. Štandovi su u jutarnjim satima bili jedini pokazatelji neobičnosti toga dana u odnosu na svakidašnjicu.

Fotografija 8: Glazbeno-zabavni program na glavnom trgu na blagdan Gospe od sniga; snimila I. V. 2008. godine.

Svirači limene glazbe iz Pučišća i mažoretkinje iz Kaštela su stigli u centar mjesta već oko 17 sati. Mažoretkinje su obišle mjesto nakon čega je započeo zabavni program, najprije naizmjenični, potom istovremeni nastup mažoretkinja i limenog orkestra. Koncert se održavao na glavnom trgu, u neposrednoj blizini župne crkve Gospe od Karmela. Unatoč veoma visokim temperaturama, u mjestu je već bilo mnogo ljudi koji su pratili zabavni program. Prije 18 sati crkva je bila otvorena, prvi vjernici su pristigli već oko 18 sati te su sjeli u klupu moliti. Jedan mladi Boljanin je zapalio 6 svijeća na ukrašenom oltaru Gospe od Karmela. Jedna starija gospođa je ušavši u crkvu pošla ravno do oltara s kipom Gospe od Karmela, neko vrijeme klečala nakon čega je sjela u klupu i nastavila moliti. Još jedna gospođa je ponovila taj postupak. Ostali vjernici nisu odlazili do Marijinog kipa, već su sjedali u klupe i molili. Cijelo to vrijeme u neposrednoj blizini crkve nastupao je limeni orkestar, izmjenjujući se s glazbenom matricom za nastup mažoretkinja.

U unutrašnjosti crkve je vladala potpuna tišina, vjernici su molili u tišini, odjekivala je samo glazba s trga. Kontrast između tišine vjernika unutar crkve i bučne glazbe s trga naglasio je odijeljenost svetog i profanog prostora. Taj sat vremena prije mise doživjela sam kao najispunjeniji emocijama. Vjernici su se oglušili na limene instrumente stvarajući svoj prostor za molitvu u tišini. Do 18.30 sati crkva je već bila gotovo sasvim puna vjernika, i to u velikoj većini žena, te se započelo s molitvom krunice.

Netom prije zajedničkog početka molitve upitala sam jednu stariju gospođu, pored koje sam sjedila, o učestalosti održavanja zajedničkog moljenja krunice. Odgovorila mi je da se krunica u crkvi moli na velike Marijine blagdane, te navela da se danas molitvom krunice vjernici mole Gospi od sniga. Treba napomenuti da je ovo jedino spominjanje molitve Gospi od sniga u sadašnjosti. U 19 sati, nekoliko trenutaka prije početka mise zabavno – glazbeni program na trgu ispred crkve je prekinut, pa je misa održana bez zvukova limene glazbe s ulice. Misi je prisustvovao veliki broj ljudi, i to mahom žena, u prvom redu srednje i starije životne dobi, među kojima sam prepoznala neke od svojih kazivačica. Zbor je tijekom mise pjevao marijanske pjesme. Svećenik je u propovijedi ponovio predaju s jutarnje mise u samostanskoj crkvi, no ni na ovoj misi nijednom nije spomenuo lik Gospe od sniga, već je naglasio da se danas slavi blagdan Gospe od milosti. Nakon mise veći broj ljudi, mahom žene, su odlazile do oltara i kipa Gospe od Karmela pokloniti se, samo neke od njih su se kraće vrijeme tamo zadržale pomoliti se. Za to vrijeme dvije mlađe žene i jedna srednjih godina su neovisno jedna o drugoj

dulje vrijeme molile ispod raspela pored glavnog oltara. Jedna od tih triju žena je tri puta ljubila svoju ruku, zatim tom rukom dodirivala Isusove noge na raspelu. Nakon molitve pred raspelom dvije od njih su se samo naklonile Marijinom kipu, prekrižile i napustile crkvu, dok je jedna zastala ispred oltara Gospe od Karmela pomoliti se. U to vrijeme četiri žene su klečeći molile ispod kipa Gospe od Karmela, gdje su se posebno dugo zadržale. Jedna od njih je tijekom molitve poljubila oltar posvećen Gospi od Karmela. Nakon molitve sve žene su se naklonile, prekrižile i otišle iz crkve. Jedna starija žena je nakon završetka mise molila u klupi, te je nakon što su gotovo svi vjernici napustili crkvu prišla oltaru Gospe od Karmela gdje je klekula i pomolila se. Primijetila sam da su dvije žene srednje dobi ostale pomoliti se ispred oltara s kipom sv. Ante neovisno jedna o drugoj; obje su molile stojeći, nakon čega su se lagano naklonule Gospi od Karmela i prekrižile se. Jedna starija žena je zastala pomoliti se ispod kipa sv. Josipa. Nitko nije obilazio oltar kao ni crkvu, niti je tko palio svijeće¹⁵.

¹⁵ U dvama glavnim crkvama nije predviđeno mjesto za svijeće. Troje kazivača navode da se župniku ne sviđa praksa paljenja svijeća, što vjernici poštuju i stoga ne pale svijeće u župnoj i samostanskoj crkvi. Nasuprot tim crkvama, navode kako Boljani rado pale svijeće u crkvi Sv. Ante i crkvi Sv. Josipa u koje svećenici rijetko zalaze. Jedna kazivačica interpretira paljenje svijeće kao praksu za održavanje zdravlja.

Fotografija 9: Vjernici nakon svečane mise u crkvi Gospe od Karmela; snimila I. V., 5. kolovoza 2008. godine

Zbog neprikladnosti trenutka nisam bila u mogućnosti razgovarati s vjericama prisutnima u crkvi, što smatram neophodnim pri razumijevanju značenja vjerskih izraza kojima sam posvjedočila. Bez razgovora sa svakom vjericom nije moguće utvrditi jesu li molitve i klečanje ispred kipa Gospe od Karmela, križanje, ljubljenje oltara Gospe od Karmela izrazi vjerovanja u Gospu od Karmela prema kojoj crkva nosi ime, Gospu od milosti kojoj je posvećena samostanska crkva, ili pak Gospu od sniga koja se danas slavi. Također je moguće da je adresat molbi i izraza štovanja Marija kao

jedinstvena svetica koja se onda štuje na određene dane u godini. Time opet dolazimo do važnosti kazivača kao jedinog izvora za pravilnu interpretaciju vjerskih praksi.

Nakon mise prošetala sam mjestom, upoznavajući se s ponudom postavljenih i već veoma posjećenih štandova. Nudili su se razni mesni i riblji specijaliteti, domaće maslinovo ulje i ušećerani bademi. Na jednom štandu prodavale su se dječje igračke. U njihovoj ponudi nije bilo nikakvih vjerskih suvenira. Svi lokalni restorani i gostionice, kao i zidići i stepenice zgodni za sjedenje već su bili popunjeni.

Primijetila sam da nakon popodnevne mise o lokalnoj zaštitnici Gospi od sniga nije bilo spomena. Kako je bilo najavljeno, na glavnom trgu u 21 sat počeo je nastup ansambla Bonaca iz Šibenika, uz mnogobrojnu publiku, koja je uživala u glazbi i specijalitetima kupljenim na štandovima.

Fotografija 10: Dio gastronomske ponude za fjeru; snimila I. V., 5. kolovoza 2008. godine.

Fotografija 11: Stariji Boljani na proslavi blagdana; snimila I. V., 5. kolovoza 2008. godine.

Oko 22 sata s nastupom je na rivi kod vinarskog podruma započela i grupa Fantastico, koja je publiku držala rasplesanom do sitnih jutarnjih sati. Pauzu od svirke su Bonaca i Fantastico napravili samo nekoliko minuta prije ponoći, kako bi sudionici proslave blagdana mogli uživati u vatrometu. Nakon vatrometa, većina posjetitelja starije dobi su pošli kućama, a mladi su se ostali zabavljati do sitnih jutarnjih sati. Osim glavnog trga i prostora kod vinskih podruma na rivi, sve gostionice su bile pune mladih ljudi koji su se zabavljali. Na proslavi blagdana u mjestu sam ostala otprilike do 4 sata ujutro.

Prilikom proslave blagdana Gospe od sniga 5. kolovoza 2008. godine, osim na popodnevnoj misi, srela sam većinu kazivača s kojima sam mjesec dana ranije razgovarala o proslavi blagdana Gospe od sniga i o štovanju Gospe u bolskoj pobožnosti.

12. GOSPINA UKAZANJA

Tijekom dva intervjua kazivači su samovoljno započeli temu Marijinih ukazanja nakon Drugoga svjetskog rata u špilji poviše Bola.¹⁶ Ukazanja su potvrđena od strane svih kazivača koji su o tome uopće željeli razgovarati. Naime, iako su poneki samovoljno

¹⁶ Samo jedan kazivač (Petar) određuje točno vrijeme: 1946. godine.

započinjali razgovor o ovoj temi, kazivači nisu do kraja opušteno razgovarali o ukazanjima. Kod nekih od njih nevoljkost razgovora je zasigurno uzrokovana nevjericom koju su izrazili oko fenomena ukazanja. Uspoređujući Bol s poznatim svetištem Međugorjem, kazivačica Nataša komentira:

Ja računam da sam neki vjernik, ali malo sam skeptična šta se toga tiče. Jer to je toliko bio pasivan kraj i jadan i... gladni su bili, da rećemo. A sad žive ko lordovi. Međugorje. Ne znam... I onda te vidilice, vidiooci – kako se već... Šta nisu posvetili crkvi! (...) I dan – danas komuniciraju sa Majkom Božjom. Sad ću evo, čas kao...šta kaže ona, skrojiti veštu. Nije to baš tako! Nego su se poudale i oženili i sve to.

Iako kazivačica nije govorila izravno o Bolu, odnos prema fenomenu nepotvrđenom od strane Crkve kojeg je izrazila kroz Međugorje je jasan. Nekim kazivačima prvu asocijaciju na ukazanja Majke Božje predstavljaju stroge mjere gušenja tog ukazanja. Kako sami ističu, mnogi su zbog tog događaja završili na neko vrijeme u zatvoru, stoga nije iznenađujuća izjava mladog Boljanina Nenada o ukazanju: *Jednostavno ne živi kao nešto što je postojalo, to je zaboravljeno. (...) Sustav je to satro, satro u glavama ljudi. O netrpeljivosti političkog okruženja tog vremena prema tom događaju, ali i o ustrajnosti vjernika govori Petar: I onda se umišala politika, pa su tu djecu proganjali, zatvarali – znaš šta je bilo u komunizmu, i tako. Ali su ljudi išli gore, hodočastili i tako.*

Kazivanja govore o ukazanju Gospe; samo velečasni određuje da se ukazivala Gospa od milosti, kojoj je u Bolu posvećena samostanska crkva. Prema kazivanjima Marija se ukazivala jednu godinu (jedno kazivanje), nekoliko godina (dva kazivanja), ili neodređeno vrijeme (dva kazivanja). Baka mladog Boljanina Nenada s kojim sam razgovarala bila je jedna od dvoje djece kojima se Gospa u špilji prvi put ukazala. On kazuje da se u Bolu do 1990-ih godina o ukazanjima nije pričalo, tako da je za očekivati da je nakon tako dugog vremena šutnje teško otvarati tu temu. Osim dugog vremenskog razdoblja šutnje, kazuje da je slika o svetištu u Međugorju, koje je, prema njegovom mišljenju, više poznato po svojim negativnim, nego pozitivnim stranama, također utjecala na to da Boljani tu temu nisu željeli aktualizirati. Sliku „zaboravljanja“ ukazanja potvrđuje i podatak da je isti kazivač, premda blizak s bakom, o tome da mu je baka vidjelica saznao posredno, raspitujući se kod Boljana starije životne dobi o tom poslijeratnom događaju. I danas tu temu s bakom nije otvorio, možda u prvom redu jer je kazivačev pradjed, otac njegove bake, kao otac vidjelice završio na

nekoliko mjeseci u zatvoru, što je na nju ostavilo neugodne posljedice. Neki mladi student je zapisivao razgovore koje su djeca vodila s Gospom, posljedica čega je bio njegov višegodišnji boravak u zatvoru.

Iako je fenomen ukazanja Majke Božje bio vrlo brzo zatumljen od strane tadašnje vlasti, kazivanja svjedoče o velikoj popularnosti mjesta ukazanja.

O jednom obliku pobožnosti (procesija iz mjesta do špilje, mjesta ukazanja) svjedoči Natašino kazivanje:

Jedna je ujutro bila procesija, padre Bepi je bi župnik tad, i onda su svi došli u crkvu. Govori: Ja ću van otvorit crkvu, ali ja ništa neman s tin. To je bilo strašno vrime za svećenike i tako to. I onda baš jednog dana, bila je procesija, onda su iz Udbe iz Supetra došli (...) I zatvorili su trojicu.

Pitala sam kazivačicu na koji je dan išla procesija, na što odgovara: *To nije bilo određeni dan, nego onako – narod se skupi pa samoinicijativno.*

Iako su ukazanja dio prošlosti bolske zajednice, u prvom redu zbog zatvorenosti razgovora o njima, ovaj događaj smatram relevantnim zbog lika Marije koji se ukazivao.

13. ZAKLJUČAK

Istraživanje provedeno u Bolu tijekom ljeta 2008. godine pokazalo je višestruk značaj i integriranost Marije u bolskoj zajednici. Iako sam u početku imala za cilj istražiti pobožnost prema lokalnoj zaštitnici, Gospi od sniga, čiji se spomendan 5. kolovoza obilježava kao *fjera*, istraživanje je pokazalo da njezina prisutnost u pobožnosti Boljana uvelike pripada prošlosti, a samo su male naznake te pobožnosti zadržane u sadašnjosti. Kazivanja o Gospi od sniga u prvom su redu usmjerena na njezin blagdan, i to uglavnom na zabavnu stranu proslave blagdana. Za razliku od tog Marijinog naslova, prema kazivanjima, u današnjoj je pobožnosti Boljana prisutan lik Gospe od Karmela, čiji je spomendan 16. srpnja i kojoj je posvećena župna crkva, kao i lik Gospe od milosti koji se slavi 5. kolovoza i kojemu je posvećena samostanska crkva. Gospa od milosti je u pobožnosti zajednice zamjenski lik za Gospu od sniga, a katkad ju nazivaju i Velom Gospom – kako su pokazala istraživanja, to bi moglo biti stoga što se u procesiji na blagdan Vele Gospe nosi kip Gospe od milosti.

Jedna od poteškoća u interpretaciji pojavila se pri određenju Marijinih advokacija i njihovih značenja. Mariji se u bolskoj

pobožnosti pridaju različiti naslovi, a prema Christianu puk svaki Marijin lik doživljava drukčijim, s drukčijim značajkama. U to bi se mogla uklopiti kazivanja mnogih bolskih kazivača u kojima se ističe štovanje i darivanje Vele Gospe zlatnim nakitom. To bi, naime, upućivalo na štovanje ovog Marijinog naslova kao zasebnog. Ipak, daljnja su istraživanja pokazala da izraz Vela Gospa u bolskoj zajednici uglavnom označuje blagdan (Uznesenje Blažene Djevice Marije), a ne zasebnu advokaciju. Vela Gospa je najveći Marijin blagdan kojega vjernici ne propuštaju kako bi izrazili svoju pobožnost Gospi, bilo da se radi o Mariji kao jedinstvenoj svetici, ili nekoj od njezinih advokacija – u potonjem se slučaju najčešće radi o Gospi od Karmela čiji se lik u bolskoj zajednici gotovo jedini daruje, vjerojatno zbog središnje (praktične) pozicije njoj posvećene crkve. No, neke pobožne prakse i kazivanja ukazuju na razlike u poimanju Gospe od Karmela i Gospe od milosti, te katkad i Gospe od sniga, ako nije izjednačena s Gospom od milosti. Rezultati ovoga rada svakako upozoravaju na oprez pri istraživanju pobožnosti prema Mariji i interpretiranju značenja različitih Marijinih naslova.

Tijekom istraživanja se pokazalo da su na oblikovanje marijanske pučke pobožnosti zasigurno utjecali bolški dominikanci. Taj utjecaj se na razini pučke pobožnosti u prvom redu očituje u poimanju Gospe od milosti kao zamjenskog lika za Gospu od sniga. Gospa od milosti se slavi na isti dan kao i Gospa od sniga, što je pogodovalo „zamjeni“ ovih dvaju likova. Tako kazivačica Ana o komunikaciji između vjernika i Gospe od sniga kazuje sljedeće: *Kad bi se htjeli obratit Gospi od sniga, onda kao povežujemo to s tim danom, onda Gospi od milosti.* Ovdje valja nadodati i kako je na misi tijekom *ffere* 2008. godine bolški svećenik samo spomenuo predaju o snijegu u vezi s Gospom od sniga, no isticao je da se taj dan obilježava Gospa od milosti. Uz to, nekoliko je kazivanja koja ističu negodovanje župnika oko proslave blagdana Gospe od sniga, što također ukazuje na utjecaj svećenstva na bolšku pobožnost.

Istraživanje pučke pobožnosti prema lokalnoj zaštitnici Gospi od sniga u Bolu otvorilo je niz pitanja koja se tiču opravdanosti nazivanja nekoga sveca mjesnim zaštitnikom, barem iz perspektive Bola. Da li se to određenje može provesti na temelju nekih elemenata pobožnosti zajednice? Ako da, koji su to elementi i koliki broj ih se treba uzeti u obzir? Da li je zaštitnik mjesta onaj svetac kojemu se ljudi te zajednice najviše utječu? Treba li vjerovanje u tog sveca biti izraženo u sadašnjosti?

Treba ukazati na još jedan segment bolske pobožnosti prema Gospi od sniga, koji se odnosi na vezu nekog sveca u pobožnosti

zajednice i njegove materijalizacije. Gospa od sniga nema svog prikaza u zajednici (kip ili sliku), niti je titular crkve, ali ju Boljani ipak smatraju svojom zaštitnicom. Takvom je predstavljena i na internetskim stranicama za predstavljanje otoka Brača, kao i u promotivnim materijalima velikih bolskih hotela o turističkoj ponudi. Ako uzmemo u obzir i to da su zavjeti Gospi od sniga, iako nepotvrđeni, smješteni u neodređenu prošlost, i da gotovo nije bilo primjera pomišljanja o provođenju tih ili drugih pobožnih praksi prema Gospi od sniga u sadašnjosti, postavlja se pitanje kako to da ju Boljani ipak doživljavaju i slave kao svoju zaštitnicu. Iako se kazivači toga ne sjećaju, moguće je da je nekada postojala crkva posvećena Gospi od sniga, koja je možda služila kao instrument održavanja pobožnosti.

Prema kazivanjima, predaja o sniježenju tijekom ljeta u Bolu, što se pripisuje djelovanju Gospe od sniga, razlog je da su Boljani nju odabrali kao svoju zaštitnicu. Kako se čini, upravo vjerovanje u čudesnost događaja zbog djelovanja Gospe od sniga u Bolu, važan je razlog i ujedno poticaj na pobožnost prema njoj.

Daljnja istraživanja o prisutnosti Marije u osobnim pobožnostima kao i na razini pobožnosti zajednice bit će nužna za cjelovitije razumijevanje fenomena vjerovanja u ovu sveticu.

14. LITERATURA I IZVORI

- BADURINA, Anđelko, ur. (1979): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, Kršćanska sadašnjost, Institut za povijest umjetnosti.
- BAJSIĆ, Vjekoslav (1974): Osjećaj za čudo i čudesno kao sastavni dio štovanja svetaca. *Bogoslovska smotra*, god. XLIV, br. 1:53-58, Zagreb.
- BELAJ, Marijana (2002/2003): Propitivanje religijskog identiteta na primjeru Istre. *Studia ethnologica Croatica*, vol. 14/15:55-68, Zagreb.
- BELAJ, Marijana (2005): Vjernik i njegov svetac zaštitnik. *Studia ethnologica Croatica*, vol. 17:73-107, Zagreb.
- BELAJ, Marijana (2007): Sveci zaštitnici u pobožnosti zajednice: studija u Krivome Putu kod Senja. *Studia ethnologica Croatica*, vol. 19:47-76, Zagreb.
- CHRISTIAN, William A., Jr. (1989): *Person and God in a Spanish Valley*. Princeton: Princeton University Press.
- ČAPO, Jasna (1991): Sveti likovi, svete vodice i zavjeti. O hodočašćima hrvatskog življa u mađarskoj Baranji. *Etnološka tribina* 14:17-50, Zagreb.
- ČAPO ŽMEGAČ, Jasna (1998): Seoska društvenost. U (Jasna Čapo Žmegač et al., ur.): *Etnografija. Svagdan i blagdan hrvatskoga puka*. Zagreb: Matica hrvatska. 251-295.
- GALIĆ, Ivan (2008): *Zavjet Majci Božjoj od Brze Pomoći*. Diplomski rad, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (neobjavljeno)
- HOŠKO, Franjo Emanuel (2001): *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 363-429.
- <http://www.bol.hr/hr/pages/turizam> (pregledano 19. listopada 2008.)
- <http://www.braconline.com> (pregledano 23. lipnja 2008.)
- OSTOJIĆ, Ivan (1974): Crkve Blažene Djevice Marije na teritoriju današnje Hrvatske do svršetka XI stoljeća. *Bogoslovska smotra* 1:293-300, Zagreb.
- REBIĆ, Adalbert, ur. (2002): *Opći religijski leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- RIHTMAN-AUGUŠTIN, Dunja (1991): Božićni običaji i pučka pobožnost. *Etnološka tribina* 14:9-15, Zagreb.

15. POPIS KAZIVAČA

Ana, ima oko 70 godina
Tonči, ima oko 70 godina
Petar, rođen 1934. godine
Lada, rođena 1931. godine
Igor, ima oko 50 godina
Ivan, rođen 1919. god.
Marin, ima oko 60 godina
Ina, rođena 1931. godine
Silvija, rođena 1929. godine
Jure, rođen 1935. godine
Katija, ima oko 60 godina
Nenad, rođen 1979. godine
Marina, ima 86 godina
Nataša, ima 79 godina
Vedrana, ima oko 83 godine
Marija, rođena 1939. godine
Jelena, rođena 1939. godine
Milan, rođen 1987. godine

GOSPA OD SNIGA (OUR LADY OF THE SNOW) IN THE CONTEXT OF MARIAN DEVOTION IN BOL

(Summary)

The stories about Our Lady of the snow are primarily focused on her feast day, mostly on the entertainment side of the feast day celebrations. According to the stories in today's devotion of the people from Bol is present the figure of Our Lady of Mount Carmel, whose feast day is the 16th July and who the parish church is dedicated to, as well as the figure of Our Lady of Grace, who is celebrated on the 5th August and the monastery church is dedicated to her. In the community devotion Our Lady of Grace is the replacement for Our Lady of the snow and she is sometimes called Our Lady of the Assumption – the research has shown that in the procession on the feast day of the Assumption of Mary is carried the statue of Our Lady of Grace.